

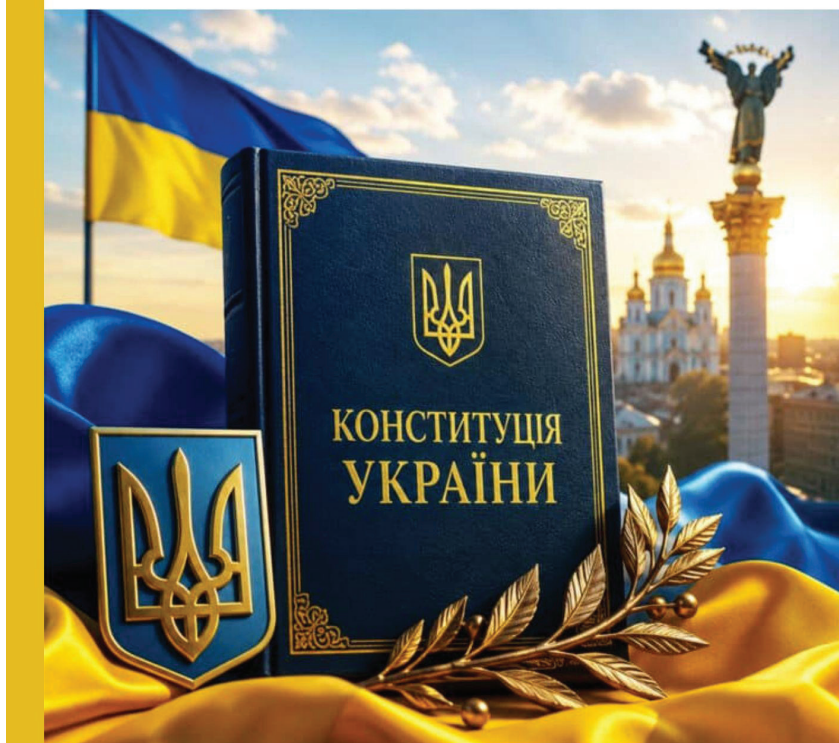
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

КАФЕДРА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

Конституція України: 30-річний шлях очима наукової спільноти

*Матеріали Всеукраїнського експертного інтерв'ю
з нагоди 30-річчя Конституції України*

Одеса
«Юридична література»
2026

УДК 342.4(477)(063)
К 650

Редколегія:

С. В. Ківалов, доктор юридичних наук, професор, президент Національного університету «Одеська юридична академія», заслужений юрист України;

Б. В. Фасій, кандидат юридичних наук, доцент, декан факультету судового та міжнародного права Національного університету «Одеська юридична академія»

Упорядник:

Є. О. Львова, доктор юридичних наук, професор, завідувачка кафедри конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія»

Рекомендовано до друку кафедрою конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 22 від 29 червня 2026 року)

Конституція України: 30-річний шлях очима наукової спільноти : К650 матеріали Всеукраїнського експертного інтерв'ю з нагоди 30-річчя Конституції України / упоряд. Є. О. Львова, ред. кол.: С. В. Ківалов, Б. В. Фасій ; Нац. ун-т «Одес. юрид. академ.». — Одеса : Юридична література, 2026. — 152 с.

ISBN 978-966-419-478-2

Збірник містить матеріали Всеукраїнського експертного інтерв'ю, проведеного з нагоди 30-річчя прийняття Конституції України. У виданні висвітлено теоретичні та практичні проблеми становлення вітчизняного конституціоналізму, етапи розвитку Основного Закону, виклики й перспективи забезпечення верховенства права та захисту прав і свобод людини в сучасних умовах.

Збірник розрахований на науковців, викладачів, здобувачів вищої освіти юридичних спеціальностей, практичних працівників у сфері права та всіх, хто цікавиться питаннями конституційного будівництва в Україні.

УДК 342.4(477)(063)

ISBN 978-966-419-478-2

© Львова Є. О.,
упорядкування, 2026
© НУ «ОЮА», 2026

ПРИВІТАННЯ ПРЕЗИДЕНТА НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ», АКАДЕМІКА СЕРГІЯ КІВАЛОВА

Шановні колеги, науково-педагогічні працівники, здобувачі вищої освіти!

Дозвольте привітати вас з початком роботи круглого столу, присвяченого важливій даті — 30-й річниці прийняття Конституції України!

Сьогодні в цій залі зібрались однодумці, представники наукової спільноти, згуртовані повагою до Основного Закону! Українська Конституція — це головний документ держави, що містить основи суспільного ладу та визначає владу народу, його право на захист своєї ідентичності та конституційних цінностей від ворожих посягань.

Наша Конституція була прийнята 28 червня 1996 року, в мирний час, коли демократичні цінності із ідей та прагнень без перешкод перетворились на імперативні положення нової конституційної системи.

Сьогодні, в умовах збройної агресії проти суверенної та незалежної України, формат проведення цього всеукраїнського круглого столу є важливим інструментом розбудови сучасного демократичного суспільства.

Кожний виступ сьогодні — це не тільки громадянська позиція науковця задля спротиву ворогу. Це — виступ задля формування національно-патріотичної свідомості молоді та сприяння відновленню державного суверенітету.

Кафедрою конституційного права будуть представлені результати проведеного опитування у червні цього року серед науковців-правників, які цікавляться проблематикою конституційного права. Проєкт «30 запитань до конституціоналістів» покликаний сприяти публічному обговоренню проблем сучасної конституціоналістики за участі вітчизняних експертів. Без сумніву, такі експертні інтерв'ю сприяють формуванню академічної доктрини вітчизняного конституційного права.

Тридцять фахівців самостійно обрали запитання із запропонованого переліку з актуальної проблематики конституційного права та надали своє бачення вирішення проблем.

В опитуванні взяли участь практики — судді та працівники Конституційного Суду України, Верховного Суду та судів загальної юрисдикції та науковці — доктори наук та кандидати наук у галузі права, професори та доценти Національного університету «Одеська юридична академія», Івано-Франківського навчально-наукового юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія», Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Національного університету імені Ярослава Мудрого, Національної академії внутрішніх справ, Харківського національного університету внутрішніх справ МВС України, Національного університету «Острозька академія»,

наукові співробітники Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України та інших університетів держави.

У межах цього заходу предметом обговорення будуть питання конституційних змін в контексті європейської інтеграції України, забезпечення конституційної стабільності, принципів демократії, верховенства права та захисту прав і свобод людини.

Переконаний, що результати роботи круглого столу сприятимуть подальшій консолідації академічної спільноти задля миру в Україні.

Бажаю усім учасникам цього цікавого заходу творчого натхнення та плідних наукових дискусій!

*Сергій КІВАЛОВ,
президент, голова вченої ради Національного
університету «Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України, академік НАПН України,
заслужений юрист України*

УЧАСНИКИ ЕКСПЕРТНОГО ІНТЕРВ'Ю

Афанасьєва Мар'яна Володимирівна

— доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, професор кафедри конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія»

Бадида Андріанна Юріївна

— доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»

Батан Юрій Дмитрович

— кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія»

Батанов Олександр Васильович

— доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу конституційного та муніципального права Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України

Бойчук Андрій Юрійович

— доктор юридичних наук, професор, суддя Приморського районного суду міста Одеси

Волкова Дарія Євгенівна

— кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія»

Волошин Юрій Олексійович

— доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, професор кафедри міжнародного та європейського права Державного університету «КАІ»; голова Офісу Європейської організації публічного права в Україні

Дробуш Ірина Вікторівна

— доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри державно-правових дисциплін Національного університету «Острозька академія»

Єзеров Альберт Анатолійович

— кандидат юридичних наук, доцент, суддя Верховного Суду

Іванцова Зоя Анатоліївна

— доктор філософії в галузі права, доцент кафедри конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія»

Животовська Ірина Юріївна

— доктор філософії в галузі права, доцент кафедри конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія»

Іоффе Світлана Борисівна

— головний консультант секретаріату Комітету Верховної Ради України з питань правової політики, магістр права

Кириченко Володимир Євгенійович

— доктор юридичних наук, професор, професор кафедри теорії та історії держави та права Харківського національного університету внутрішніх справ МВС України

Кулі-Іванченко Ксенія Костянтинівна

— кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія»

Львова Єлизавета Олегівна

— доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія»

Лялюк Олексій Юрійович

— доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Магновський Ігор Йосифович

— доктор юридичних наук, професор, професор кафедри міжнародного, конституційного та адміністративного права Івано-Франківського навчально-наукового юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія»

Максакова Руслана Миколаївна

— доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри конституційного, адміністративного та трудового права Національного університету «Запорізька політехніка»

Марцеляк Олег Володимирович

— доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України

Мішина Наталя Вікторівна

— доктор юридичних наук, професор, професор кафедри конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія»

Павзюк Анатолій Анатолійович

— доктор філософії в галузі права, директор центру організації освітньої підготовки та інформаційно-аналітичної роботи Національного університету «Одеська юридична академія»

Панасюк Віта Миколаївна

— кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія»

Прієшкіна Ольга Василівна

— доктор юридичних наук, професор, професор кафедри конституційного права та правосуддя Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Савчин Михайло Васильович

— доктор юридичних наук, професор, академік Академії наук вищої школи України, директор Науково-дослідного інституту порівняльного публічного права та міжнародного права Ужгородського національного університету (Ужгород, Україна), професор, доктор Українського вільного університету (Мюнхен, ФРН)

Сінкевич Олена Василівна

— доктор юридичних наук, професор, професор кафедри конституційного права ННІП Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Слінько Тетяна Миколаївна

— кандидат юридичних наук, професор, завідувач кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Совгіря Ольга Володимирівна

— доктор юридичних наук, професор, суддя Конституційного Суду України

Терлецький Дмитро Сергійович

— кандидат юридичних наук, доцент, суддя П'ятого апеляційного адміністративного суду

Чижев Денис Анатолійович

— доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ, Україна, м. Київ; провідний науковий співробітник Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України, м. Харків

Шамрай В'чеслав Вікторович

— доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри конституційного права ННІП Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Юрченко Микола Миколайович

— кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри державно-правових дисциплін інституту права та безпеки Одеського державного університету внутрішніх справ

Яковюк Іван Васильович

— доктор юридичних наук, професор, професор кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Експертне інтерв'ю з нагоди 30-річчя Конституції України

1

ЗАПИТАННЯ

Як Ви вважаєте, чи стала Конституція України справжнім суспільним договором?

Батанов Олександр Васильович

доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу конституційного та муніципального права Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України

Однозначно відповісти на це питання важко.

Безумовно, з огляду на колосальне правове значення самого факту її прийняття на відповідному етапі державотворення, Конституцію України можна розглядати як Суспільний договір, оскільки вона визначила незворотність процесів утвердження державного суверенітету України та закріпила фундаментальні конституційні цінності — права людини, демократію, верховенство права, поділ влади, місцеве самоврядування. У цьому аспекті вона є не лише правовою основою державності, а й ціннісним орієнтиром розвитку українського суспільства.

Водночас її статус як Суспільного договору не повною мірою відповідає класичному розумінню цієї концепції. Це зумовлено тим, що Конституцію було ухвалено переважно як політико-правовий компроміс в умовах загострення

внутрішньої політичної боротьби, протистояння Президента та парламенту, перманентної присутності так званого «російського фактору» тощо.

До того ж значна частина її положень тривалий час реалізовувалася неповною мірою, а конституційний процес неодноразово супроводжувався політичними конфліктами щодо її тлумачення та внесення конституційних змін. Крім того, рівень довіри громадян до державних інститутів був та залишається недостатнім для повної реалізації конституційних цінностей на практиці.

З огляду на це, розвитку Конституції України як Суспільного договору має передувати колосальна правотворча робота, фундаментальні досягнення правничої науки та, головне, здатність громадянського суспільства, його інститутів та еліти до «укладення» такого договору та його щоденної реалізації, дотримання його «умов» тощо.

Кириченко Володимир Євгенійович

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри теорії та історії держави та права Харківського національного університету внутрішніх справ МВС України

Ухвалена у 1996 р. Конституція України безумовно виконала роль установчого акту держави: вона закріпила основи політичної системи, права людини, поділ влади, місцеве самоврядування та засади правової держави, ставши юридичним фундаментом сучасної української державності.

Проте у класичному розумінні суспільного договору (social contract) — як угоди, що передбачає добровільну згоду вільних і рівних громадян, процес «знизу», реальну (а не лише формальну) легітимність та механізми перегляду у разі порушення — справжнім суспільним договором вона не стала. Конституція 1996 р. виступає результатом запеклого компромісу між президентом, парламентом і лівими силами, тобто «пактом еліт», де пересічний громадянин був глядачем «конституційної ночі», а не співавтором угоди.

Другий розділ Конституції України із масштабним переліком соціальних і економічних прав так і не отримав економічного забезпечення, що з самого початку підривало довіру до документа як до угоди, умови якої виконуються.

Уся подальша конституційна історія України — це фактично боротьба за реальний зміст Основного Закону: між президентською та парламентською моделями, між верховенством права та політичною доцільністю, між конституційними правами й олігархічною практикою. Постійні кри-

зи — реформа 2004 р. та її скасування у 2010-му, Революція Гідності, відновлення редакції 2004 р., конфлікти навколо Конституційного Суду — свідчать, що консенсус щодо «правил гри» залишався неповним.

Кожна нова влада прагнула переписати Конституцію під себе, а не жити за нею, перетворюючи її на поле боротьби еліт за повноваження, а не на стабільні правила співжиття.

Водночас після 2014 р., і особливо після повномасштабного вторгнення 2022 р., ситуація почала змінюватися: принцип народного суверенітету набув реального змісту, конституційні права і свободи стали елементом суспільної самоідентифікації, а європейський вибір отримав широку підтримку.

Конституція дедалі більше сприймається як символ державної тягlosti та легітимності — тобто вона не була повноцінним суспільним договором у момент ухвалення, але поступово стає ним через історичний досвід суспільства. Адже справжній суспільний договір формується не голосуванням парламенту, а тоді, коли суспільство починає сприймати конституційні принципи як власні — і саме цей процес сьогодні відбувається в Україні.

Отже, виконуючи роль фундаменту державності, перетворення Конституції на справжній суспільний договір залишається стратегічним завданням, що потребує зміцнення суспільної довіри, завершення реформ і правового закріплення нових реалій після перемоги.

Приєшкіна Ольга Василівна

*доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України, професор
кафедри конституційного права
та правосуддя Одеського національного
університету імені І. І. Мечникова*

Схильна відповісти на це питання радше в історичній перспективі, ніж констатацією одного факту. Установчі тексти перехідного періоду рідко постають як результат прямого суспільного консенсусу — вони переважно є наслідком тимчасової конфігурації інтересів тогочасних центрів влади, і Основний Закон 1996 року не є винятком: його ухвалення значною мірою відображало домовленості між ключовими центрами влади того часу, а не механізм безпосереднього залучення громадян до вироблення умов «договору». Легітимність таких документів, однак, не вичерпується обставинами їх народження — вона формується роками, у процесі правозастосування, коли суспільство поступово визнає закладені принципи власними або, навпаки, дистанціюється від них. Перше десятиліття чинності Конституції в Україні пройшло радше під знаком перерозподілу повноважень між інституціями влади, ніж під знаком сприйняття конституційних цінностей як спільного надбання.

Переламним для цього процесу стало повномасштабне вторгнення 2022 року: питання державного суверенітету, права на самовизначення, європейської ідентичності перестали бути статтями Основного Закону і перетворилися на особисте переживання мільйонів громадян. Тому я б сфор-

мулювала відповідь так: Конституція України не була суспільним договором у момент її ухвалення, але сьогодні вона функціонує як такий договір значно більшою мірою, ніж будь-коли раніше за тридцять років своєї дії. Це не завершений стан, а процес, що набув незворотного характеру, — і саме в ньому, а не у формальному акті 1996 року, слід шукати відповідь на поставлене питання.

Слінько Тетяна Миколаївна

*кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри конституційного права
України Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

Формування Конституції України як суспільного договору має динамічний характер. Текст 1996 року став результатом компромісу тогочасних політичних еліт, що де-що дистанціювало першоджерело від безпосередньої участі широких верств населення. Проте події новітньої історії України — зокрема Революція Гідності та безпрецедентний рівень суспільної солідарності під час відсічі повномасштабної агресії — доводять, що закладені в Конституції цінності (свобода, суверенітет, права людини) стали реальним внутрішнім переконанням громадян.

Утім, трансформація Конституції у дієвий суспільний договір потребує подальшого підвищення правової культури, реформування публічної адміністрації та забезпечення безумовного верховенства права.

ЗАПИТАННЯ

**На Вашу думку, за останні 30 років
Основний Закон відіграв роль
програми розвитку країни?**

Марцеляк Олег Володимирович

*доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України*

Відповідь на це питання, безумовно, є позитивною. Прийнята 28 червня 1996 року Конституція України ознаменувала собою важливий етап вітчизняного державного будівництва. Вона на вищому законодавчому рівні визначила суб'єктність України як незалежної, суверенної держави; трансформаційний перехід країни від авторитарно-тоталітарних методів впливу на суспільні відносини до демократичних, спрямованих на впровадження у вітчизняному державотворенні принципів визнання людини найвищою соціальною цінністю, народовладдя, поділу влади, верховенства права, економічного, політичного, ідеологічного плюралізму тощо, виходячи з передового досвіду розвинутих демократичних країн у сфері конституціоналізму, гуманістичних цінностей світової спільноти.

Цим вітчизняний законодавець чітко визначив статус України, національний механізм публічної влади, новий ра-

ціональний демократичний баланс між інтересами та потребами держави, суспільства та окремої особистості, покінчив з тоталітарною спрямованістю влади, етатичним характером держави, догматизованим розумінням сутності держави, місця людини в суспільстві і державі і т. ін. Як акт вищої юридичної сили Конституція України виступила правовим фундаментом формування України як незалежної, суверенної, демократичної, правової, соціальної держави, стала політико-правовим документом програмного характеру, який націлив українське суспільство, органи державної влади на відповідні демократичні реформи у сфері вітчизняного державотворення.

Важливим фактором стало й те, що новий Основний Закон України, виступив фундаментальною основою подальшого розвитку національного законодавства, став ядром правової системи України і цим сприяв і сприяє вирішенню цілого ряду актуальних політико-правових питань життя держави і суспільства.

Лялюк Олексій Юрійович

*доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри державного
будівництва Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

Конституція дійсно виступила програмним документом розвитку країни. Ті положення, які були регламентовані на початку її прийняття та зміни, ухвалені в подальшому, визначили пріоритети та напрямки розвитку держави. Не всі визначені цілі й завдання були досягнуті, низка змін були неоднозначними та занадто політично упередженими, проте в цілому програма розвитку і законодавства (приміром, ст. 92), і суспільства (насамперед, розділи 1 та 2), і держави (конституційно визначена системно-структурна організація публічної влади) в нормах Основного Закону були закладені й визначали пріоритети розвитку України.

Совгіря Ольга Володимирівна

*доктор юридичних наук, професор,
суддя Конституційного Суду України*

Метою ухвалення Конституції в 1996 році не було фіксування попереднього юридичного досвіду; вона стала програмним документом, який передбачив трансформацію України від пострадянської до демократичної держави. Звісно ж, цей процес не відбувається моментально, проте за 30 років Україна не лише наблизилася до тих високих стандартів, які задекларувала в Конституції, але й уточнювала програмні цілі в процесі свого становлення (зокрема, закріпила євроінтеграційний вектор розвитку держави як політичну мету).

Тому, на мою думку, Основний Закон є не лише «декларацією про наміри», але справжнім програмним документом, який є дороговказом для всіх органів публічної влади на шляху до втілення в життя його положень.

Прієшкіна Ольга Василівна

*доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України, професор
кафедри конституційного права
та правосуддя Одеського національного
університету імені І. І. Мечникова*

Відповім ствердно, хоча міра втілення цієї програми за тридцять років була далеко не однаковою в різних сферах. Конституція із самого початку закладала не опис уже досягнутого стану, а модель бажаного майбутнього: вона визначила принципи, інститути та стандарти, яких держава мала прагнути, залишаючи їх практичне наповнення на розсуд наступних десятиліть правотворчості, судової практики та інституційних реформ. У цьому — її принципова відмінність від документа суто констатаційного характеру.

Водночас реалізація закладених орієнтирів відбувалася нерівномірно і залежала передусім від спроможності держави та політичної волі тих, хто перебував при владі в конкретний період. Соціальний блок прав, зокрема право на достатній життєвий рівень чи право на працю, довгий час залишався радше орієнтиром, ніж дієвою гарантією, оскільки його забезпечення прямо впиралося в економічні можливості бюджету. Натомість інші напрями — розбудова незалежної судової системи, становлення інституту конституційної скарги, закріплення курсу на європейську та євроатлантичну інтеграцію як стратегічної мети держави — послідовно, хоча й з відступами та кризовими епізодами, наближалися до задекларованого рівня.

Тому я б визначила роль Основного Закону скоріше як компас, що вказує напрямок і межі руху, ніж як покроковий план дій із чіткими термінами виконання. Наскільки цей компас справді працює, залежить не від досконалості самого тексту, а від готовності держави й суспільства щоразу звертатися з ним навіть тоді, коли обставини — політичні кризи, війна — спокушають діяти всупереч його логіці.

Слінько Тетяна Миколаївна

*кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри конституційного права
України Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

На мою думку, Основний Закон відіграв роль рамкової програми розвитку, яка визначила безальтернативні межі та орієнтири для українського державотворення, але не стала вичерпним планом практичних перетворень. Конституція успішно виконала функцію політико-правового стабілізатора та ціннісного компаса: вона втримала країну в межах правового поля під час переломних історичних етапів (зокрема, під час криз 2004, 2014 років та в умовах сучасного правового режиму воєнного стану). Водночас ефективність Конституції як програми безпосередньо залежить від політичної волі суб'єктів владних повноважень та готовності публічної адміністрації послідовно втілювати її аксіологічний потенціал у повсякденну практику.

3

ЗАПИТАННЯ

Оцінюючи останні 30 років, чи вдалося створити систему стримувань і противаг за допомогою конституційних механізмів?

Бойчук Андрій Юрійович

*доктор юридичних наук, професор,
суддя Приморського районного суду
міста Одеси*

В Україні на основі конституційних положень створена надійна система стримування та противаг. Насамперед, це виявляється в тому, що гарантована незалежність Парламенту та впроваджено гарантії незалежності судової гілки влади. Вирішальну роль в цьому відіграла саме Конституція України.

Совгіря Ольга Володимирівна

*доктор юридичних наук, професор,
суддя Конституційного Суду України*

Україна як молода держава пережила чимало політичних криз, зумовлених «перетягуванням» повноважень між гілками влади, зокрема між Президентом і Кабміном. Свідченням цього є, зокрема, і декілька спроб змінити форму державного правління шляхом внесення змін до Конституції.

Наразі, незважаючи на воєнний стан, в Україні повноцінно працює механізм стримувань і противаг: лише парламент ухвалює закони; органи виконавчої влади забезпечують їх виконання; існує судовий контроль за діяльністю органів публічної влади; працює Конституційний Суд України, роль якого якраз і полягає в забезпеченні статті 6 Конституції України.

Прієшкіна Ольга Василівна

*доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України, професор
кафедри конституційного права
та правосуддя Одеського національного
університету імені І. І. Мечникова*

На мою думку, відповідь тут двоскладова: формально система стримувань і противаг в Україні створена, але її фактичне функціонування залишається нестабільним і залежним від конкретної політичної кон'юнктури. Конституція заклала президентсько-парламентську архітектуру розподілу влади з окремими повноваженнями глави держави, парламенту, уряду та судової гілки, а Конституційний Суд отримав повноваження здійснювати контроль за конституційністю актів органів влади, що опосередковано впливає й на розв'язання конфліктів компетенції між ними. На рівні тексту ці механізми виглядають цілком узгодженими: закладений задум полягав саме в тому, щоб жодна з гілок влади не мала змоги діяти безконтрольно, а взаємний вплив інститутів одна на одну був закладений як запобіжник від концентрації влади.

Проблема полягає в тому, що ефективність цієї архітектури неодноразово залежала не від самих конституційних норм, а від того, наскільки конкретні носії влади були готові діяти в межах відведених їм повноважень. Перехід від президентсько-парламентської до парламентсько-президентської моделі у 2006 році, її скасування Конституційним Судом у 2010-му через порушення процедури ухвалення та повторне відновлення парламентським шляхом у 2014-му, а також періодичні конфлікти навколо повно-

важень Конституційного Суду й спроби окремих президентів або парламентських більшостей розширити свій вплив за рахунок інших інституцій — усе це свідчить, що баланс влади в Україні тримається радше на політичній рівновазі моменту, ніж на усталеній інституційній традиції. Тому я схильна вважати, що конституційна система стримувань і противаг в Україні існує як працездатна модель, однак її стабільність досі є радше результатом ситуативного балансу сил, ніж наслідком глибоко вкоріненої практики взаємної стриманості інститутів влади.

Слінько Тетяна Миколаївна

*кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри конституційного права
України Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

Протягом останніх 30 років конституційно-правовий дизайн системи стримувань і противаг в Україні мав переважно перманентно-трансформаційний характер, що завадило створенню стійкого інституційного балансу. Часті зміни форми державного правління (коливання між президентсько-парламентською та парламентсько-президентською моделями у 2004, 2010 та 2014 роках) свідчать, що конституційні механізми нерідко адаптувалися під поточну політичну кон'юнктуру, а не під завдання довгострокової інституційної стабілізації. Як наслідок, класичний трикутник влади «Законодавча — Виконавча — Судова» часто функціонував в умовах латентних або відкритих міжінституційних конфліктів, де судова гілка влади та органи конституційної юрисдикції не завжди могли повноцінно відігравати роль нейтрального арбітра.

Павзюк Анатолій Анатолійович

*доктор філософії в галузі права,
директор центру організації освітньої
підготовки та інформаційно-аналітичної
роботи Національного університету
«Одеська юридична академія»*

За тридцять років Конституція України заклала необхідний фундамент для функціонування системи стримувань і противаг, однак її практична реалізація значною мірою залежала не від тексту Основного Закону, а від політичної культури, якості державних інститутів та рівня конституційної відповідальності суб'єктів влади. Український досвід показав, що навіть найбільш збалансована конституційна модель не здатна ефективно працювати, якщо політичні гравці розглядають Конституцію як інструмент досягнення ситуативних цілей, а не як систему обов'язкових правил для всіх. Саме тому протягом різних етапів державотворення ми спостерігали як концентрацію влади, так і конфлікти між її гілками, що нерідко виходили за межі конституційної логіки.

На моє переконання, наступний етап розвитку українського конституціоналізму має бути пов'язаний не лише з удосконаленням окремих конституційних механізмів, а й із запровадженням сучасних інструментів оцінки конституційної стійкості державних інституцій. В умовах війни та майбутньої післявоєнної відбудови доцільним видається створення постійного механізму конституційного аудиту рішень органів державної влади щодо їх відповідності принципам верховенства права, прав людини та розподілу влади. Такий інструмент міг би стати своєрідною системою раннього по-

передження конституційних криз і зміцнити довіру суспільства до державних інституцій.

Водночас сучасні виклики вимагають переосмислення самої концепції стримувань і противаг. Якщо раніше вона будувалася виключно навколо взаємодії законодавчої, виконавчої та судової влади, то сьогодні до системи конституційних гарантій фактично інтегруються незалежні антикорупційні органи, конституційна юстиція, місцеве самоврядування, інститути громадянського суспільства та незалежні медіа. Саме вони дедалі більше виконують функцію запобігання узурпації влади. На мою думку, майбутній розвиток українського конституціоналізму має враховувати цю трансформацію, адже стійкість демократії визначається не лише балансом між органами державної влади, а й здатністю всього конституційного механізму реагувати на нові безпекові, технологічні та суспільні виклики.

ЗАПИТАННЯ

Чи бачите Ви позитивну динаміку в тому, як часто громадяни та судді звертаються безпосередньо до тексту Конституції як до норм прямої дії?

Єзеров Альберт Анатолійович

кандидат юридичних наук, доцент,
суддя Верховного Суду

Тридцятирічна ретроспектива національного правозастосування дозволяє констатувати стійку позитивну динаміку переходу від формального визнання Конституції України Основним Законом до її безпосереднього функціонування як джерела норм прямої дії. Цей процес є прямим наслідком подолання позитивістського звуження права до меж поточного законодавства та утвердження концепції верховенства права.

Якісні зміни у передусім суддівській правосвідомості відбулися завдяки положенням Постанови Пленуму Верховного Суду України від 01.11.1996 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя», послідовній практиці Конституційного Суду України та системній імплементації прецедентного права ЄСПЛ.

Сьогодні ми спостерігаємо якісно новий рівень конституціоналізації правопорядку: суди системи судоустрою все частіше обґрунтовують свої рішення безпосередньо нормами Конституції (зокрема, щодо захисту права на соціальний захист, права на справедливий суд чи недоторканність приватної сфери).

Переконуючим інституційним підтвердженням цього тренду став нормативно закріплений механізм частини четвертої статті 7 КАС України, який прямо зобов'язує суд не застосовувати закон, що суперечить Конституції, а натомість безпосередньо застосовувати норми Основного Закону та ініціювати процедуру конституційного контролю.

Цей позитивний тренд актуалізує проблему методологічної вивірності такого прямого застосування, адже звернення до Конституції має базуватися на суворому дотриманні принципів правової визначеності та пропорційності, уникаючи ризиків, коли суддівський активізм перетворюється на суддівський популізм, що є критично важливим для збереження стабільності всієї правової системи.

Максакова Руслана Миколаївна

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри конституційного,
адміністративного та трудового права
Національного університету
«Запорізька політехніка»*

НІ. Умови воєнного стану ще більш розпалили «мовне питання», норма ч. 3 ст. 10 щодо російської мови стала дискримінаційним чинником щодо громадян України, які намагаються «вільно використовувати» цю мову в повсякденному спілкуванні. Реалізація зазначених положень Конституції сіє роздори і ворожнечу навіть серед членів сім'ї.

Судді в судовому провадженні надають перевагу судовій практиці. Наприклад, при розгляді справ за участю представників поліції, в разі порушення останніми в своїй діяльності положень ч. 2 ст. 19 Конституції України щодо законодавчо визначених процедурних моментів їх діяльності, — визнають вину за громадянами України, які відмовились виконувати незаконні пропозиції або вимоги поліцейських.

Совгіря Ольга Володимирівна

*доктор юридичних наук, професор,
суддя Конституційного Суду України*

Так, це свідчить про поступове формування конституційної правової культури, за якої Конституція України дедалі частіше сприймається як акт прямої дії, положення якого підлягають безпосередньому застосуванню під час вирішення конкретних справ. Водночас визначальним показником ефективності такого підходу є не кількість посилань на положення Конституції України, а змістовність і переконливість їх застосування. Конституція набуває реального значення як акт прямої дії тоді, коли її норми та принципи визначають і лежать в основі мотивування судового рішення, слугують основою правової аргументації та забезпечують реалізацію принципу верховенства права під час вирішення кожної конкретної справи.

Терлецький Дмитро Сергійович

*кандидат юридичних наук, доцент,
суддя П'ятого апеляційного
адміністративного суду*

Так, з усією відповідальністю можу дати ствердну відповідь. Ставлення до Конституції, усвідомлення її ролі, її цінності беззаперечно змінилось і буде змінюватися надалі. Цей процес займає час і потребує спільних зусиль, але вектор є чітким і зрозумілим. Конституція — Основний Закон суверенної демократичної держави, який втілює нашу ідентичність у правому вимірі буття.

5

ЗАПИТАННЯ

Як за 30 років змінилася філософія взаємин «держава – людина» чи стала людина найвищою соціальною цінністю?

Єзеров Альберт Анатолійович

кандидат юридичних наук, доцент,
суддя Верховного Суду

Трансформація філософії взаємодії в системі «держава — людина» впродовж останніх тридцяти років в Україні відображає складний транзит від етатистської парадигми до антропоцентричної моделі праворозуміння. Цей період знаменує собою перехід від легістського позитивізму, де право ототожнювалося виключно з волею держави, а індивід виступав об'єктом владного впливу, до природно-правової концепції, яка визнає людину суверенним суб'єктом правотворення та першоджерелом легітимності публічної влади.

Закріплення у статті 3 Конституції України положення про людину як найвищу соціальну цінність тривалий час мало характер нормативної декларації (ідеального типу), оскільки стримувалося інерцією радянського правозастосовного інструментарію та бюрократичним партикуляризмом.

На сучасному етапі, під впливом євроінтеграційних процесів та глобальної цифровізації, спостерігається якісна еволюція правової реальності: від патерналістської опіки держава переходить до концепту «сервісної держави», де правовідносини реструктуризуються за принципом суб'єкт-суб'єктної взаємодії, а державні органи переформатовуються у провайдерів публічних послуг.

Відповідаючи на питання, чи стала людина найвищою соціальною цінністю в її практичному вимірі, слід констатувати наявність аксіологічного дуалізму. У вимірі нормативно-доктринального забезпечення та формування нових правових інститутів (зокрема, запровадження інституту конституційної скарги, адаптації національного законодавства до стандартів ЄСПЛ) відповідь є ствердною. Проте на рівні правозастосовної практики та інституційного середовища антропоцентричний вектор правогенезу все ще перебуває у стані динамічного утвердження, оскільки стикається із рецидивами дискреційного свавілля та правовим нігілізмом.

Особливої гостроти цей виклик набув в умовах правового режиму воєнного стану, який став екзистенційним тестом для вітчизняної правової системи, актуалізувавши проблему пошуку оптимального балансу між імперативами національної безпеки (публічним інтересом) та непорушністю фундаментальних прав і свобод особи (приватним інтересом), де збереження людської гідності залишається незмінним критерієм правомірності будь-яких обмежень.

6

ЗАПИТАННЯ

На основі 30-річного досвіду, яка форма правління, на Вашу думку, є найбільш органічною для українського конституціоналізму?

Юрченко Микола Миколайович

кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
інституту права та безпеки Одеського
державного університету внутрішніх справ

Українська держава, як країна «молодої демократії», перебуває в пошуку оптимальної моделі республіканської форми правління. Наявний наразі досвід в цій царині свідчить про бажання нашої держави знайти максимально ефективну, здатну забезпечити сталий розвиток суспільних інститутів, форму правління.

Як свідчить набутий досвід державотворення найбільш оптимальною формою правління для нашої держави є парламентсько-президентська республіка. Вікові традиції свідчать, що для політичної культури України притаманна колегіальність у прийнятті рішень та демократично обраний лідер, який виконує волю народу та є гарантом його прав. Проте Конституція України 1996 року закріпила президентсько-парламентську форму правління. Це, в певній мірі, призвело до політичної нестабільності в країні. Верховна Рада нама-

галася віднайти компроміс між політичними силами шляхом зміни форми правління, але не завжди рішення були виваженими, досить часто політичні еліти йшли на компроміс, ставлячи на перше місце власні, а не народні, інтереси. Проте український парламент, виконуючи волю народу, шляхом проведення конституційної реформи у 2004 році змінив форму правління на парламентсько-президентську. Подальші події в Україні, довели правильність рішень парламенту та прагнення і спроможність українського народу розбудувати свою державність.

Кулі-Іванченко Ксенія Костянтинівна

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного
права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Найбільш органічною для українського конституціоналізму вважаю змішану республіку, насамперед, парламентсько-президентську, оскільки історично так склалося, що вона є оптимальною формою правління, при якій забезпечується баланс між гілками влади, оскільки по-перше, Президент України згідно зі ст. 103 Конституції України обирається шляхом прямих виборів народом, а не парламентом, як відбувається при парламентській формі республіки.

По-друге, Кабінет Міністрів України, як вищий орган виконавчої влади, згідно зі статтею 113 Конституції України, відповідальний перед Президентом України (який є главою держави та не входить до жодної з гілок влади) та Верховною Радою України, підзвітний та підконтрольний Верховній Раді України. У президентсько-парламентській республіці Кабінет Міністрів України відповідальний перед Президентом України, підзвітний та підконтрольний Верховній Раді України.

По-третє, у парламентсько-президентській формі республіки, при формуванні виконавчої гілки влади бере участь такий важливий суб'єкт, як коаліція депутатських фракцій у Верховній Раді України, за пропозицією якої призначається прем'єр-міністр. При цьому Президент України тільки вносить подання з відповідною кандидатурою до Верховної

Ради України для затвердження (стаття 114 Конституції України).

Що стосується президентсько-парламентської республіки, то негативним аспектом є те, що при ній Президент України має право призначати Прем'єр-міністра України за згоди більше, ніж половини від конституційного складу Верховної Ради України (тобто може бути згода усього 226 народних дерутатів) та увесь персональний склад уряду за поданням прем'єр-міністра, відповідно він буде мати широкі повноваження у сфері формування виконавчої гілки влади, що може зменшити дієвість системи стримувань та противаг та, взагалі, порушити баланс між гілками влади.

Панасюк Віта Миколаївна

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного
права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Український конституційний досвід після 1991 року демонструє не лінійний, а радше коливальний рух між президентсько-парламентською та парламентсько-президентською моделями.

Найбільш органічною для українського конституціоналізму можна вважати парламентсько-президентську модель, однак із суттєвими застереженнями щодо її реального наповнення механізмами стримувань і противаг. Її перевага полягає не стільки у формальному розподілі повноважень, скільки у здатності зменшувати ризики персоніфікації влади.

Водночас українська практика показує, що сама форма правління не гарантує балансу влади без функціональної автономії парламенту, незалежного уряду та дієвої судової системи.

Іоффе Світлана Борисівна

*головний консультант секретаріату
Комітету Верховної Ради України
з питань правової політики, магістр права*

Найбільш органічною формою правління для України, на мою думку, є парламентсько-президентська, оскільки парламент є представником народу з різними політичними силами, які змушені домовлятися, для них важлива репутація, оскільки політичні партії функціонують десятиліттями, на відміну від президента, який може обиратися лише 2 рази. Але сильний президент теж дуже важлива фігура для реалізації принципу стримування та противаг.

Животовська Ірина Юріївна

*доктор філософії в галузі права,
доцент кафедри конституційного права
Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Досвід останніх трьох десятиліть доводить, що проблема України полягала не стільки у виборі форми правління, скільки у нестабільності конституційних правил гри. Парламентсько-президентська модель є найбільш сумісною з європейською традицією конституціоналізму та потребою ефективних механізмів стримувань і противаг.

Тому «органічність» форми правління в Україні визначається не її назвою, а тим, наскільки вона обмежує концентрацію влади та забезпечує передбачуваність політичного процесу.

ЗАПИТАННЯ

Чи потребує Основний Закон змін для того, щоб Україна стала повноправним членом Європейського Союзу?

Марцеляк Олег Володимирович

*доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України*

Реформи, пов'язані з реалізацією Україною європейського курсу, мають здійснюватися у межах правової визначеності, що першочергово повинні знайти своє визнання на рівні Конституції України, яка в результаті модернізації має охопити не тільки досягнення європейського рівня соціально-економічного розвитку країни, правових європейських стандартів, а й удосконалення правового статусу людини і громадянина, існуючої системи державного управління, механізму публічної влади, територіального устрою та інших сфер державного будівництва.

Саме це дасть змогу послідовно, комплексно і системно забезпечити конституціоналізацію європейського курсу України, модернізувати форми та зміст існуючих суспільних відносин, що, у свою чергу, забезпечить активізацію відповідних політичних, економічних, соціальних, правових реформ в нашій країні, котрі вкрай необхідні.

Звідси стає очевидною роль Конституції України у забезпеченні реалізації європейського курсу України, її вплив на національну політичну, соціальну, економічну й правову системи та необхідність її реформування в умовах євроінтеграційного курсу України.

Яковюк Іван Васильович

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри права Європейського
Союзу Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

Набуття членства в Європейському Союзі, як правило (але не обов'язково), передбачає внесення відповідних змін до тексту Основного закону або у вигляді окремого розділу, або окремих статей, в яких розкривається ставлення законодавця до питання членства в ЄС з точки зору забезпечення державного суверенітету (практика делегування права реалізації окремих суверенних прав інститутам ЄС) та принципу верховенства права ЄС над національним правом держав-членів, зокрема конституційним.

У випадку України внесення таких змін є обов'язковим, оскільки статті 8, 129 і 147 Конституції закріплюють принцип верховенства національного права, який виступає правовим імперативом в діяльності, зокрема, для Конституційного Суду України і всієї судової системи.

При визначенні відповідних змін законодавець має вирішити питання, чи вказувати на сучасну назву — Європейський Союз, чи вказати на можливість членства України у складі інтеграційних об'єднань, без акцентування уваги на назву. У конституційній практиці держав-членів використовуються різні підходи в цьому питанні.

Ця дилема пов'язана із тим, що європейське інтеграційне об'єднання з моменту заснування процесу в 1951 р. вже

змінювало свою назву — від Європейських співтовариств перейшли до Європейського Союзу.

Зважаючи на те, що сьогодні лунають пропозиції у подальшому відійти від територіального критерію членства (відмовитися від посилання на «будь-яка європейська держава»), сучасна назва «Європейський Союз» може зазнати змін. Зважаючи на це, в тексті Конституції України доречно не вказувати конкретну назву об'єднання.

Шамрай В'ячеслав Вікторович

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри конституційного права
ННІП Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

Початок переговорного процесу однозначно потребує посилення роботи з апроксимації чинного законодавства України до вимог Європейського Союзу (acquis EU). Варто відзначити, що цей процес триває ще з 1994 року після підписання Угоди про співробітництво і партнерство між Україною та ЄС. Угода про Асоціацію України з ЄС 2014 року продовжила процес адаптації законодавства України до права ЄС та принципово запустила новий етап із статусом України як Асоційованого члена ЄС. Варто згадати і про подальші зміни до Конституції України щодо прагнення членства в ЄС та визначення відповідальних за цей процес. Аналізуючи досвід інших держав, варто відзначити необхідність внесення змін до Конституції у процесі вступу. Причому, такі зміни вносяться, як правило, до самого вступу. Окрім цього, є потреба, яка полягає у врегулюванні наступних положень у Конституції України: — передачі частини суверенних прав України ЄС; — визнання правових норм ЄС невід'ємною частиною законодавства України, включно із визначенням пріоритету над національними законами та іншими правовими актами України; — пасивного та активного виборчого права громадян ЄС у місцевих виборах та виборах до представницьких органів влади України; сумісності роботи в органах державної влади та органах місцевого самовря-

дування України, а також роботи в інституціях ЄС, зокрема депутатом Європейського Парламенту; — захист громадян України через механізми ЄС, зокрема Європейський омбудсман; — визначити повноваження парламенту, уряду та інших органів України у питаннях висунення кандидатур в інституції ЄС, звернення до суду ЄС тощо.

ЗАПИТАННЯ

Якби Вам довелося виділити один конституційний принцип, щоб передати його наступним поколінням українців, що б це було?

Кириченко Володимир Євгенійович

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри теорії та історії держави та права Харківського національного університету внутрішніх справ МВС України

Мій вибір припадає на принцип «верховенство права». Саме цей принцип в Україні найчастіше проголошувався, але його найменше дотримувалися — і саме його бездієвість породжує всі інші проблеми.

Здавалось би, а чому не «народний суверенітет»? Формально, ст. 5 Конституції закріпила його чудово. Але без верховенства права народний суверенітет перетворюється на порожній звук: будь-який популіст може говорити від імені народу, обходячи суди, закони і процедури. І ми є реальними свідками цього політичного популізму.

Так само і з правами людини, без незалежних судів — це просто список побажань. Україна має один із найповніших каталогів прав у Конституції — і водночас один із найгірших рейтингів їх реального захисту в Європі.

Отже, верховенство права! Не «закон є закон» — це законність, а не верховенство права. Справжній зміст цього принципу — ніхто не є вищим за право: ні президент, ні парламент, ні партія, ні навіть більшість. Саме це захищає меншість від більшості, слабкого від сильного, майбутнє від теперішнього. Верховенство права — це єдиний принцип, який робить усі інші принципи реальними. Без нього народний суверенітет стає демагогією, права людини — декларацією, а поділ влади — театром.

Магновський Ігор Йосифович

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри міжнародного,
конституційного та адміністративного права
Івано-Франківського навчально-наукового
юридичного інституту Національного
університету «Одеська юридична академія»*

Конституційний принцип верховенства права, оскільки уособлює у собі всю палітру демократичних, моральних, гуманістичних цінностей та чеснот, які мають бути основою філософії та реальної буденності людського життя.

Бойчук Андрій Юрійович

*доктор юридичних наук, професор,
суддя Приморського районного суду
міста Одеси*

Людина, її права, законні інтереси, життя та здоров'я визнаються найвищою соціальною цінністю.

Терлецький Дмитро Сергійович

*кандидат юридичних наук, доцент,
суддя П'ятого апеляційного
адміністративного суду*

Я прагнув би пояснити сутнісний зміст і функціональне призначення преамбули Конституції, особливо ось цієї формули «... усвідомлюючи відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішнім та майбутніми поколіннями».

Дробуш Ірина Вікторівна

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри державно-правових
дисциплін Національного університету
«Острозька академія»*

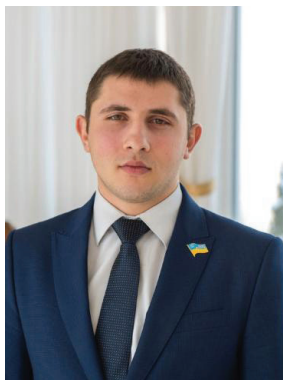
Конституційний принцип, який варто було б передати наступним поколінням українців — це принцип суверенітету та незалежності. Україна має повноту влади на всій своїй території та є повноправною та незалежною у міжнародних відносинах. Ніхто ззовні не повинен диктувати Україні умови, які народ та держава вважають неприйнятними. Сподіваюся на те, що наступні покоління українців житимуть в сильній та незалежній Україні та завжди пам'ятатимуть тих, хто сьогодні власним життям виборює право мільйонів українців на власну державу.

Сінькевич Олена Василівна

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного
права ННІП Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

Якщо говорити про конституційний принцип, який має стати дороговказом для наступних поколінь, то ним, безумовно, є верховенство права. Саме воно є фундаментом демократичної держави в мирний час і найкращим випробуванням її зрілості під час війни.

Павзюк Анатолій Анатолійович

*доктор філософії в галузі права,
директор центру організації освітньої
підготовки та інформаційно-аналітичної
роботи Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Якщо обрати лише один принцип, то ним має бути верховенство права. Саме він поєднує всі інші конституційні цінності, адже права людини, демократія, поділ влади, незалежність суду та відповідальність держави набувають реального змісту лише тоді, коли закон однаковою мірою обмежує владу і захищає людину. Для країни, яка проходить через війну та одночасно здійснює масштабні реформи, верховенство права перестає бути виключно юридичною категорією і стає умовою національної безпеки, суспільної довіри та сталого розвитку.

Але сучасне розуміння цього принципу потребує нового виміру. Переконалися, що майбутні покоління повинні сприймати верховенство права не лише як обов'язок держави діяти відповідно до Конституції, а й як особисту відповідальність кожного громадянина за дотримання конституційних цінностей. У цифрову епоху, коли рішення дедалі частіше приймаються за участю алгоритмів і штучного інтелекту, верховенство права має гарантувати, що жодна технологія не стане альтернативою людській гідності, свободі та справедливості.

Іванцова Зоя Анатоліївна

*доктор філософії в галузі права,
доцент кафедри конституційного права
Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Принцип пропорційності можна вважати принципом розсудливості. Його варто розглядати як універсальний інструмент не лише для оцінки допустимості обмежень прав, а й для оцінки самих актів правотворчості, у тому числі конституційних змін. Так, принцип пропорційності може виконувати фільтраційну функцію щодо нових прав. Наприклад, може послідовно застосовуватися триступеневий тест (легітимна мета, придатність засобу, необхідність і пропорційність у вузькому сенсі) до актуальних наразі цифрових прав (таких як право на цифрове забуття, цифрову приватність, доступ до мережі Інтернет, право на цифрову самовизначеність тощо) або ж будь-яких інших, що виникатимуть у майбутньому.

ЗАПИТАННЯ

Чи згодні Ви з твердженням, що Основний Закон перебуває зараз «на паузі» через воєнний стан, чи, навпаки, саме зараз він проходить головний іспит на життєздатність?

Савчин Михайло Васильович

доктор юридичних наук, професор, академік Академії наук вищої школи України, директор Науково-дослідного інституту порівняльного публічного права та міжнародного права Ужгородського національного університету (Ужгород, Україна), професор, доктор Українського вільного університету (Мюнхен, ФРН)

Це перекручений зміст фрази Цицерона, який говорив про обставини придушення масових безпорядків на вулицях Риму. Оскільки тоді не існувало поліції у сучасному розумінні і через масштаб, їх довелося придушувати легіонерам римської армії. Навіть римські диктатори були зв'язані правом і були підзвітні Сенату. Тому цей вираз вклали в уста певних осіб відверті невіглахи.

Під час воєнного стану значні прерогативи концентруються в екзекутиві — Президента та уряду, але уряд надалі залишається підзвітним перед парламентом. Та обставина, що в нас немає процедури інтерпеляції — це вже інше питання, але процедур підзвітності уряду парламентові цілком і так достатньо.

В умовах воєнного часу на засадах пропорційності допустиме обмеження низки засадничих прав, однак таке обмеження не може посягати на їхній сутнісний зміст; водночас воно може бути об'єктом судової перевірки. Ключовим критерієм такого обмеження є забезпечення балансу між конкретним правом та обороноздатністю України.

Максакова Руслана Миколаївна

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри конституційного,
адміністративного та трудового права
Національного університету
«Запорізька політехніка»*

Будь-який стан в державі не може поставити «на паузу» Основний Закон. Через воєнний стан Конституція проходить головний іспит на життєздатність, і саме в цьому стані ми бачимо слабкі місця Конституції України.

Зокрема, потребує перегляду Розділ «Президент України» на предмет вирішення питання щодо посадової особи, яка в умовах воєнного стану (коли президентські вибори не проводяться) буде виконувати обов'язки Президента України, у разі неможливості Президента виконувати свої обов'язки. Бо в нашому випадку в разі припинення ним виконання своїх повноважень (відставка, смерть, важка хвороба) це вже не дострокове припинення повноважень, і на Голову ВРУ покласти обов'язки Президента не можна.

Також ми відійшли від головної формули, за якою написаний Розділ «Президент України» — що всі елементи конституційних прав статусу глави держави визначено нормами Основного Закону, разом з тим в умовах воєнного стану звичайними законами розширено його обсяг повноважень, всупереч вимогам Конституції щодо проведення президентських виборів у строки, визначені Конституцією, — в державі ставлять за пріоритет норми закону «Правовий режим воєнного стану», положення якого щодо президентських виборів є, по суті, неконституційними.

Бадида Андріанна Юріївна

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії та історії
держави і права юридичного
факультету Державного вищого
навчального закладу «Ужгородський
національний університет»*

Я не погоджуюся з твердженням про те, що Конституція України перебуває «на паузі».

Навпаки, саме в умовах воєнного стану відбувається перевірка її життєздатності та ефективності. Конституція не лише визначає перелік прав і свобод людини, а й встановлює межі їх допустимого обмеження, закріплює механізми функціонування органів державної влади в особливих умовах та гарантії недоторканності основ конституційного ладу.

Воєнний стан не скасовує Конституцію, а навпаки — актуалізує її значення як вищого нормативного орієнтира для держави. Саме тому сьогодні особливо важливо, щоб усі рішення органів влади відповідали принципу верховенства права та конституційним вимогам пропорційності.

Совгіря Ольга Володимирівна

*доктор юридичних наук, професор,
суддя Конституційного Суду України*

Я не можу погодитися із твердженням, що Конституція України перебуває на паузі в період воєнного стану. Навпаки, Основний Закон України визначає процедуру введення воєнного стану, особливості функціонування держави та реалізації конституційних прав в умовах воєнного стану. І ці положення працюють. Органи державної влади діють у межах повноважень, визначених Конституцією України, Конституційний Суд України продовжує перевіряти закони на відповідність Конституції України, незважаючи на воєнний стан. До прикладу, у період воєнного стану Конституційний Суд ухвалив 54 рішення.

Сінькевич Олена Василівна

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного
права ННІП Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

Воєнний стан не ставить Конституцію України «на паузу». Навпаки, саме в цей період вона має повною мірою виконувати своє призначення, залишаючись фундаментом української державності та конституційного правопорядку. Особливого значення набувають конституційні гарантії прав людини, насамперед тих прав і свобод, які навіть в умовах воєнного стану не підлягають обмеженню.

10

ЗАПИТАННЯ

Де, на Вашу думку, проходить межа, за якою необхідні заходи безпеки можуть перетворитися на небезпечне обмеження прав та свобод людини?

Афанасьєва Мар'яна Володимирівна

*доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
професор кафедри конституційного
права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Межа, за якою необхідні заходи безпеки перетворюються на небезпечне обмеження прав і свобод людини, проходить там, де держава перестає бачити в людині найвищу соціальну цінність. У сучасному конституціоналізмі такою межею є людська гідність. Саме гідність є першоджерелом усіх прав і свобод людини та тим фундаментальним принципом, навколо якого вибудовується демократична правова держава.

Безпека є важливою цінністю, однак вона не може досягатися шляхом приниження людини, позбавлення її автономії чи заперечення її суб'єктності. Історичний досвід свідчить, що найбільші загрози правовій державі виникали тоді, коли безпека ставала виправданням для необмеженого втручання у права людини. Якщо захід безпеки ставить під сумнів гідність людини, він перестає бути інструментом захисту, сам перетворюючись на загрозу.

Совгіря Ольга Володимирівна

*доктор юридичних наук, професор,
суддя Конституційного Суду України*

Сучасний український конституціоналізм — унікальний феномен для юридичного світу, адже вітчизняна правова система трансформується, з одного боку, під впливом євроінтеграційних процесів, а з іншого — тривалої війни за незалежність України. Цей факт зумовлює балансування між найвищими європейськими стандартами прав людини та потребою в подекуди жорстких заходах їх обмеження. Віднайти домірну межу обмежувальних заходів із міркувань безпеки — надскладне завдання для Конституційного Суду України, яке актуалізується під час розгляду кожної окремої справи. Помічними в цьому аспекті є європейське «м'яке право», практика конституційних судів зарубіжних держав, українська правова доктрина та вітчизняний досвід конституційного судочинства під час війни.

Саме практика Конституційного Суду України за більш ніж 10 років війни напрацювала чимало підходів щодо пропорційності обмеження прав людини, зокрема соціальних прав, в умовах, коли треба зважувати на міркування безпеки та водночас дотримуватися високих європейських стандартів. Інколи цього можна досягнути шляхом відтермінування втрати чинності актом, визнаним неконституційним.

ЗАПИТАННЯ

11

Якою Ви бачите роль Конституційного Суду України в охороні Основного Закону під час воєнного стану?

Волошин Юрій Олексійович

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
професор кафедри міжнародного
та європейського права Державного
університету «КАІ»; голова Офісу
Європейської організації публічного
права в Україні

Роль Конституційного Суду України в умовах воєнного стану є визначальним правовим запобіжником, що забезпечує збереження сутнісного ядра національного конституціоналізму та недопущення незворотної деформації демократичних інститутів. В період об'єктивного розширення повноважень виконавчої та законодавчої гілок влади щодо захисту держави, єдиний орган конституційної юрисдикції виступає вищим гарантом проти узурпації та невинуватеного обмеження прав людини. Здійснюючи системний контроль за дотриманням делікатних меж між оборонною доцільністю та імперативами Основного Закону, Суд забезпечує пропорційність і тимчасовість екстраординарних заходів. Таким чином, місія інституту полягає в активному захисті юридичної континуальності та збереженні засадничого правопорядку держави задля її майбутнього повоєнного відновлення.

Совгіря Ольга Володимирівна

доктор юридичних наук, професор,
суддя Конституційного Суду України

Воєнний стан не означає призупинення дії Конституції України чи втрату нею юридичної сили. Конституційний Суд України не може не враховувати об'єктивні потреби забезпечення оборони держави та національної безпеки, однак зобов'язаний перевіряти, чи відповідають запроваджені законодавцем обмеження конституційних прав і свобод вимогам Конституції України, зокрема критеріям законності, легітимної мети, необхідності та співмірності.

Здійснюючи конституційний контроль в умовах воєнного стану, Суд має враховувати особливості правового режиму та безпекову ситуацію, проте без відступу від вимог принципу верховенства права. Саме в період воєнного стану існує найбільший ризик виходу органів державної влади за межі конституційно визначених повноважень під приводом забезпечення національної безпеки. За таких обставин Конституційний Суд України покликаний гарантувати, щоб діяльність органів державної влади навіть в умовах війни залишалася в межах Конституції України, а тимчасові екстраординарні заходи не трансформувалися у нівелювання конституційних прав і свобод.

Конституційний Суд України наразі залишається гарантом верховенства Конституції України та здійснює ефективний контроль за діяльністю органів державної влади під час війни.

Бадида Андріанна Юріївна

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії та історії
держави і права юридичного
факультету Державного вищого
навчального закладу «Ужгородський
національний університет»*

В умовах воєнного стану роль Конституційного Суду України не зменшується, а навпаки посилюється. Саме конституційна юрисдикція покликана забезпечувати баланс між потребами національної безпеки та захистом прав людини. Конституційний Суд виступає гарантом того, щоб навіть за надзвичайних обставин державна влада діяла в межах Конституції. Особливого значення набуває його функція офіційного тлумачення конституційних принципів, насамперед верховенства права, людської гідності, пропорційності та правової визначеності. Таким чином Суд забезпечує не лише формальне дотримання Конституції, а й збереження її ціннісного змісту.

ЗАПИТАННЯ

Чи повинна Україна після перемоги переглянути перелік соціальних гарантій у Конституції, щоб не породжувати невиконуваних судових рішень?

Чижов Денис Анатолійович

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри конституційного права
та прав людини Національної академії
внутрішніх справ, Україна, м. Київ;
провідний науковий співробітник Науково-
дослідного інституту державного
будівництва та місцевого самоврядування
Національної академії правових наук
України, м. Харків*

Після перемоги Україна цілком ймовірно буде потребувати перегляду конституційних положень щодо соціальних гарантій наших громадян, зокрема захисників та захисниць, осіб які постраждали внаслідок повномасштабного вторгнення Російської Федерації проти України, а також внаслідок пошкодження (знищення) майна.

Проте дискусію потрібно проводити в контексті не про те, щоб позбавити громадян захисту, а про приведення Основного Закону у відповідність до сучасних реальних економічних можливостей держави, що допоможе уникнути масових невиконуваних судових рішень.

Такі кроки звичайно будуть важкими, можливо в деяких питаннях не популярними для громадян, але все ж таки потрібно насамперед ставити на основу економічний, соціальний напрямок можливостей їх реалізації.

13

ЗАПИТАННЯ

Чи потребує Конституція України доповнення новими видами прав людини (цифрові, біоетичні тощо)?

Савчин Михайло Васильович

доктор юридичних наук, професор, академік Академії наук вищої школи України, директор Науково-дослідного інституту порівняльного публічного права та міжнародного права Ужгородського національного університету (Ужгород, Україна), професор, доктор Українського вільного університету (Мюнхен, ФРН)

Конституція визнає, що закріплений каталог засадничих прав є невичерпним, тобто він є відкритим. Тому ідея доповнення Конституції новими правами не є змістовною. При цьому наведений перелік відноситься до прайвесі, захист якого вже й так зарезервовано Конституцією. Перераховані види відносяться до прайвесі і стосуються цілісності індивіда, що гарантується статтями 28, 29 Конституції. З урахуванням міжнародного контексту, зокрема Конвенції Ов'єдо існує низка вимог до законодавства щодо якості врегулювання цієї сфери та забезпечення медиками відповідних етичних професійних стандартів та прав пацієнтів. У зв'язку з євроінтеграцією існує потреба у ревізії деяких аспектів виборчого і референдумного права.

Батанов Олександр Васильович

доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу конституційного та муніципального права Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України

На моє переконання, Конституція України потребує суттєвого оновлення в частині регулювання прав людини, оскільки суспільні відносини, цифрові технології та біомедичні практики розвиваються значно швидше, ніж конституційно-правові механізми їх регулювання.

Стрімкий прогрес у сферах цифровізації та біомедицини актуалізує питання щодо конституційного закріплення окремих цифрових і біоетичних прав або, принаймні, уточнення змісту вже існуючих конституційних прав людини. Це сприяло б підвищенню рівня правового захисту особи в умовах новітніх суспільних викликів.

Особливого значення сьогодні набувають цифрові права, а також права, реалізація яких безпосередньо пов'язана з використанням цифрових технологій. До них належать право на захист персональних даних, право на цифрову приватність, право на забуття, право на безпечне використання інформаційних технологій, право на доступ до мережі Інтернет тощо. Хоча окремі елементи цих прав уже впливають із конституційних гарантій права на приватне життя та свободи інформації, їхнє пряме конституційне закріплення могло б суттєво посилити відповідні правові гарантії.

Водночас безперервний розвиток генетичних технологій, застосування штучного інтелекту в медицині та вдосконалення репродуктивних технологій породжують нові виклики, пов'язані із забезпеченням людської гідності, захистом генетичних даних та гарантуванням біологічної недоторканості особи.

У цьому контексті конституційне закріплення відповідних правових гарантій могло б сприяти досягненню належного балансу між захистом прав людини, вимогами біоетики та потребами науково-технічного прогресу.

Волошин Юрій Олексійович

доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, професор кафедри міжнародного та європейського права Державного університету «КАІ»; голова Офісу Європейської організації публічного права в Україні

Питання доповнення Конституції України новими видами прав лежить у площині вибору між формальним текстуальним розширенням Основного Закону та доктриною «живої конституції». Пряме нормативне закріплення прав четвертого покоління, наприклад, права на доступ до інтернету чи захисту генетичної ідентичності, має вагомим символічне значення, проте воно не є критично необхідним, оскільки чинний конституційний масив уже містить фундаментальні, універсальні категорії людської гідності (ст. 28) та право на приватність (ст. 32). Захист особистості в умовах цифрової трансформації та розвитку біотехнологій має ефективно забезпечуватися не через девальвацію конституційного тексту галузевими дефініціями, а шляхом еволюційного та динамічного тлумачення існуючих норм Конституційним Судом України, а також через якісне спеціальне законодавство, гармонізоване з регуляторними актами Європейського Союзу.

Мішина Наталія Вікторівна

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного
права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Так, оскільки розвиток штучного інтелекту, нейротехнологій та «великих даних» (big data) породжує нові ризики для людської автономії, приватності та свободи думки. Водночас першочерговим завданням є не лише запровадження нових прав, а й сучасне тлумачення вже існуючих конституційних гарантій.

Юрченко Микола Миколайович

*кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
інституту права та безпеки Одеського
державного університету внутрішніх справ*

Так, потребує. Доцільно закріпити цифрові права людини. Це дасть змогу забезпечити базові свободи людини в умовах розвитку сучасних технологій.

Закріплення біоетичних принципів сприятиме захисту системи моральних цінностей та норм з метою збереження та розвитку життя.

Іванцова Зоя Анатоліївна

*доктор філософії в галузі права,
доцент кафедри конституційного права
Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Конституція України не потребує часткового чи механічного доповнення довгим переліком «нових» прав (цифрових, біоетичних тощо); доцільніше забезпечити їх ефективну реалізацію через тлумачення вже існуючих конституційних гарантій і гнучке вторинне регулювання. Так, масове розширення каталогу прав створює ризик «інфляції прав» адже формальне закріплення без ресурсів і судового захисту призведе до девальвації конституційних гарантій і розмивання їхнього змісту. Водночас треба визнати два ключові імперативи. По-перше, принцип технологічної нейтральності конституційного права дозволяє інтерпретувати традиційні свободи й права (свобода думки, приватність, особиста недоторканність, свобода інформації, право на справедливий суд тощо) так, щоб вони охоплювали цифровий і біотехнологічний вимір. По-друге, через розвиток технологій потрібна нормативна конкретизація (у законі та підзаконних актах) та процесуальна і інституційна підготовка (процедури оцінки впливу, захист даних, стандарти інформованої згоди, підзвітність алгоритмів та ін.). Отже, доцільніше зберегти існуючі конституційні права, але посилити динамічне тлумачення цих прав.

Павзюк Анатолій Анатолійович

*доктор філософії в галузі права,
директор центру організації освітньої
підготовки та інформаційно-аналітичної
роботи Національного університету
«Одеська юридична академія»*

На мою думку, така потреба вже існує. Конституція України залишається сучасним документом за своїми базовими цінностями, однак суспільні відносини змінюються значно швидше, ніж це було тридцять років тому. Стрімкий розвиток цифрових технологій, штучного інтелекту, біомедицини, генетичних досліджень та обробки великих масивів персональних даних формує нові ризики для свободи людини, які не завжди можуть бути належним чином врегульовані через традиційне тлумачення існуючих конституційних прав.

Вважаю, що у перспективі конституційного розвитку доцільно закріпити право людини на цифрову безпеку, захист від дискримінаційних алгоритмічних рішень, прозорість використання штучного інтелекту органами державної влади, а також гарантії недоторканності генетичної інформації. Особливого значення набуває і право людини на контроль над власними персональними даними, включаючи можливість знати, яким чином державні та приватні структури використовують цифрові профілі громадян. Переконалий, що саме такі конституційні новели дозволять Україні сформувати модель людиноцентричного конституціоналізму ХХІ століття та закріпити статус держави, яка не лише реагує на технологічні зміни, а й визначає їх правові межі.

Разом із цим важливо уникнути надмірної деталізації Конституції. Основний Закон повинен залишатися стабільним документом, який визначає фундаментальні цінності, тоді як конкретні механізми реалізації нових прав мають розвиватися через спеціальне законодавство та практику Конституційного Суду. На моє переконання, головним критерієм для включення нових прав до Конституції має бути не поява чергової технології, а виникнення принципово нових загроз людській гідності та свободі. Саме такий підхід дозволить зберегти баланс між стабільністю Конституції та її здатністю відповідати на виклики XXI століття, не перетворюючи Основний Закон на документ, що потребує постійного перегляду.

ЗАПИТАННЯ

Якою Ви бачите
українську Конституцію у майбутньому?

Батанов Олександр Васильович

доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу конституційного та муніципального права Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України

Конституція України майбутнього має бути спрямована на комплексне оновлення конституційного регулювання суспільних відносин, охоплюючи його форму, зміст, структуру та концептуальні засади. В її основі має бути закладена нова модель взаємодії у системі «Людина — громадянське суспільство — держава». Основною та системотворчою частиною нової Конституції України (і, відповідно, першими за розміщенням у тексті її розділом) мають стати положення про «Людину». Такий підхід щодо структурної побудови нової Конституції не тільки свідчитиме про саме ставлення конституцієдавця до Людини, визнання її беззастережною цінністю та джерелом усіх суспільних благ, а й відповідатиме філософії сучасного конституціоналізму. Також має бути закладений новий підхід до визначення засад конституційного ладу через закріплення фундаментальних цінностей конституціоналізму і принципів розвитку Українсько-

го народу, парламентаризму, республіканізму, унітаризму, муніципалізму та ефективного механізму стримувань і противаг. При цьому Конституція має спиратися на реалістичні та практично орієнтовані підходи, що забезпечують баланс між національною конституційною традицією та сучасним зарубіжним досвідом. Ключовою особливістю має стати інноваційна модель розвитку суверенної, демократичної, соціальної, правової та екологічної держави з республіканською формою правління та унітарним устроєм. Конституційна модель має бути орієнтована на забезпечення людської гідності, розвиток громадянського суспільства, ринкової економіки та місцевого самоврядування, а також на створення умов для самостійного й відповідального вирішення суспільних питань громадянами та територіальними громадами.

Совгіря Ольга Володимирівна

*доктор юридичних наук, професор,
суддя Конституційного Суду України*

Сила Конституції полягає не лише в її тексті, а й у стабільності конституційних принципів та їх тлумаченні незалежно від плину часу. Конституція України в майбутньому — авторитетний і дієвий Основний Закон європейської демократичної держави, який поєднує стабільність конституційних цінностей зі здатністю забезпечувати ефективне правове регулювання в умовах суспільного розвитку та нових викликів.

Після завершення війни Конституція має стати основою повоєнного відновлення держави, європейської інтеграції та зміцнення демократичних інститутів. Вона має і надалі гарантувати незалежність судової влади, дієвість місцевого самоврядування, а також ефективний захист прав і свобод людини.

Водночас Конституція буде справді дієвою тоді, коли її положення будуть сприйматися як безумовний орієнтир в діяльності органів публічної влади, а також як ефективний механізм захисту прав і свобод людини.

Дробуш Ірина Вікторівна

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри державно-правових
дисциплін Національного університету
«Острозька академія»*

В майбутньому я бачу повне співпадіння юридичної та фактичної Конституції. Хотілося б досягти програмних цілей, визначених Конституцією, а саме Україна як соціально-правова держава. Забезпечення гідних людини умов життя, подальший розвиток громадянського суспільства, ефективне функціонування органів публічної влади з метою забезпечення прав та свобод людини за умови чіткого розподілу функцій та повноважень, відповідальності, дієвої системи стримувань та противаг, що стане на заваді авторитаризму.

Іванцова Зоя Анатоліївна

*доктор філософії в галузі права,
доцент кафедри конституційного права
Національного університету
«Одеська юридична академія»*

У майбутньому українську Конституцію варто розглядати не як документ, що потребує постійних змін, а як «живу Конституцію» з міцною текстуальною основою, здатну адаптуватися до сучасних суспільних викликів завдяки її динамічному тлумаченню.

Водночас для забезпечення ефективної реалізації конституційних прав і свобод людини необхідним є подальше зміцнення інституційного механізму їх захисту. Насамперед йдеться про гарантування реальної незалежності судової влади, посилення інституційної спроможності омбудсмена, підвищення професійності правоохоронних органів тощо. За таких умов конституційні гарантії будуть не лише нормативно закріпленими, а й реально діятимуть у повсякденному житті.

Отже, українська Конституція у майбутньому — це стабільна за своїм змістом, але динамічна у своєму тлумаченні Конституція, підкріплена ефективними інституційними гарантіями реалізації та захисту прав людини.

15

ЗАПИТАННЯ

Яке місце, на Вашу думку, має посідати історична пам'ять та національна ідентичність у тексті Основного Закону?

Шамрай В'ячеслав Вікторович

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри конституційного права
ННІП Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Важливо відзначити тяглість та історичну правонаступність у створенні української держави. Адже текст сучасної Конституції визначає створення держави на основі УРСР, хоча з історичної точки зору ми розуміємо, що упущено згадку про УНР, ЗУНР, Карпатську Україну, відновлення держави у червні 1941 року. Хоча варто було б відзначити і періоди Гетьманщини, Великого Князівства Литовського та Руського, період Русі та інші. Це б дозволило утвердити нашу історичну ідентичність та закладені основи державного устрою, державного правління та демократичні засади, які в деякі періоди були притаманні далеко не всім тогочасним державам. В цьому контексті є приклад визначення Казахстаном на державному рівні статусу прямого історич-

ного, культурного та геополітичного наступника Золотої Орди (Улусу Джучі). Вважаю, що час і нам чітко визначити свою історичну приналежність, особливо у спробі держави-агресора привласнити собі нашу історичну, культурну та державницьку спадщину!

Волкова Дарія Євгенівна

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного
права Національного університету
«Одеська юридична академія»

Вітчизняна конституційна ідентичність — це наш унікальний правовий генетичний код, який чітко протиставляє українську правову традицію імперським чи радянським наративам.

На мою думку, у чинній Конституції її відображають три нормативні блоки:

Ідея антропоцентризму (Стаття 3): визначення людини, її гідності та прав найвищою соціальною цінністю, перед якою держава несе відповідальність.

Антиавторитарне народовладдя (Стаття 5): первинність влади народу та імперативна заборона її узурпації державою. Це пряма тяглість від козацького республіканізму та Пактів Пилипа Орлика [1710 року].

Соборність та цивілізаційний вибір (Стаття 2 та Преамбула): недоторканність унітарної території як відповідь на вікові розколи, а також закріплений незворотний курс на інтеграцію в європейський правовий простір.

Панасюк Віта Миколаївна

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного
права Національного університету
«Одеська юридична академія»

Історична пам'ять та національна ідентичність у конституційному тексті виконують не декоративну, а легітимізаційну функцію. Вони формують символічний фундамент державності, який пояснює не лише «як організована влада», а й «чому вона має саме таку форму».

Водночас включення елементів історичної пам'яті в текст Конституції не повинно перетворювати її на політичний маніфест. Надмірна деталізація історичних наративів у конституційному тексті може зменшувати його універсальність і стабільність.

Тому оптимальним є баланс: історична пам'ять має бути присутньою як ціннісний орієнтир, але не як інструмент політичної інтерпретації історії. В українському контексті це особливо важливо, оскільки Конституція виконує не лише регулятивну, а й інтегративну функцію — об'єднання політично та культурно різномірного суспільства.

Животовська Ірина Юріївна

*доктор філософії в галузі права,
доцент кафедри конституційного права
Національного університету
«Одеська юридична академія»*

В умовах російської агресії історична пам'ять і національна ідентичність перестали бути лише культурними категоріями, набувши конституційного значення як елементи захисту державності. Їхнє нормативне закріплення має слугувати консолідації суспільства, а не політизації історії.

ЗАПИТАННЯ

Якщо уявити ідеальну Конституцію України 2056 року, які три зміни порівняно з чинним текстом Ви б внесли в першу чергу?

Льова Єлизавета Олегівна

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри конституційного
права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

2056 року ми святкуватимемо 60-річницю діяльності Конституційного Суду України, адже саме 16 жовтня 1996 року офіційно вважається датою початку його функціонування.

Вочевидь, що в середині 1990-х років необхідність функціонування Конституційного Суду України для розбудови незалежної демократичної України була безсумнівною. Коли у 1992 році Верховна Рада прийняла Закон України «Про Конституційний Суд України», що також на той момент передбачало внесення змін до Конституції України 1978 року, не було закріплено конституційного визначення статусу Конституційного Суду як незалежного органу конституційної юрисдикції.

Якби можна було б написати статтю Конституції 2056 року, я би, по-перше, запропонувала закріпити статус Кон-

ституційного Суду України в окремій статті наступним чином: «Конституційний Суд України є єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні та гарантує верховенство Конституції України». По-друге, варто мінімізувати політичний вплив на призначення суддів та закріпити: «органи державної влади, що формують склад Конституційного Суду України, зобов'язані діяти таким чином, щоб не допускати переривання його діяльності». По-третє, визначити, що «...у разі відсутності повноважного складу Конституційного Суду України або неможливості його формування не допускається припинення ним конституційних повноважень».

Кулі-Іванченко Ксенія Костянтинівна

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного
права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Ідеальною у демократичній, правовій державі — республіці України видається така конституція, у тексті якої, по-перше, поряд із Порядком внесення змін закріплено Порядок прийняття конституції шляхом Всеукраїнського референдуму, адже народ є джерелом установчої влади і, як зазначив свого часу КСУ, прийняття Конституції України на всеукраїнському референдумі є безпосереднім актом реалізації його суверенітету.

По-друге, враховуючи, що влада народу є первинною щодо державної влади, політичний курс країни також повинен вирішуватися безпосередньо на Всеукраїнському референдумі, а органи публічної влади вже вторинно повинні реалізовувати курс, визначений народом.

По-третє, у зв'язку зі специфікою конституційно-правової і відповідальності, доцільно було б присвятити окремий розділ конституційній відповідальності з визначення переліку підстав, суб'єктів, санкцій тощо. До того ж, слід додати такі підстави для дострокового припинення повноважень народних депутатів та Президента України, як «невиконання пунктів передвиборчої програми».

Волкова Дарія Євгенівна

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного
права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Якщо уявити Україну 2056 року — то це повинна бути високотехнологічна, безпечна та глибоко інтегрована у світові процеси держава, яка має ідеальну Конституцію. Для цього в Конституції України 2056 року я б запропонувала три ключові зміни, що відповідають викликам майбутнього:

Перша: Цифровий конституціоналізм — трансформація класичних прав у цифрові, що гарантує абсолютну недоторканність нейроданих, ментальної свободи та біометричного профілю людини.

Друга: Блокчейн-демократія — правове закріплення алгоритмів розподіленого реєстру для миттєвого прямого голосування та вето громадян, що нівелює ризики політичної корупції.

Третя: Екологічний імператив як конституційний обов'язок — перехід від декларативного «права на безпечне довкілля» до суворої відповідальності за порушення біобалансу екосистем, де позивачем у суді може виступати сама природа в особі уповноважених інституцій».

Батан Юрій Дмитрович

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного
права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

З огляду на конституційно закріплене прагнення України до європейської інтеграції, необхідно закріпити в Конституції принцип верховенства права Європейського Союзу та відповідним чином змінити похідні від цього принципу норми. Без цього розуміння неможлива інтеграція до Європейського Союзу.

Крім того, потрібно внести до відповідних статей Конституції зміни, які вимагають акти *acquis* ЄС. Як приклад, надати активне та пасивне виборче право на місцевих виборах і референдумах не лише громадянам України, а і громадянам держав-членів ЄС.

Також бажано внести низку змін до Конституції України щодо конституційних гарантій безперервності функціонування органів публічної влади, спрощення процедур (наприклад, законодавчої), вимог до повноважності парламенту в умовах надзвичайних правових режимів. Наприклад, що робити, якщо кількість народних депутатів стане меншою, ніж дві третини від конституційного складу? Вибори провести не можна, Конституцію змінити не можна. Тому про це слід думати у поствоєнний період, щоб зберегти державу в разі наступних воєнних загроз.

Животовська Ірина Юріївна

*доктор філософії в галузі права,
доцент кафедри конституційного права
Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Насамперед варто конституціоналізувати цифрові права людини, запровадити народну законодавчу ініціативу як дієвий механізм партисипативної демократії та закріпити конституційні гарантії повоєнного відновлення й національної стійкості.

ЗАПИТАННЯ

Якою мірою, на Вашу думку, Конституція України 1996 року відобразила українську національну ідентичність, а якою — була копіюванням західних конституційних моделей?

Яковюк Іван Васильович

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри права Європейського
Союзу Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

Конституція України (1996) не відображає зміст її національної ідентичності, оскільки остання політико-правова категорія в нашій державі, на мою думку, не отримала ані закріплення, ані розкриття її змісту.

Під час обговорення питання національної ідентичності учасники дискусії часто безпідставно підміняють цей феномен конституційно-правовими цінностями, або конституційною моделлю держави.

На момент прийняття Конституції і потім протягом тривалого часу національна ідентичність фактично не виступала орієнтиром для конституційної теорії і практики. Винятком стало конституційне закріплення національних державних символів (синьо-жовтий прапор, тризуб, гімн). Така ситуація пояснюється пережитками минулого і проросійськими настроями частини політичних сил, представлених в Верхо-

вній Раді, кандидатів в Президенти, а також частини наукової спільноти.

Процес концептуалізації національної ідентичності прискорився після початку російської агресії в 2014 р. і особливо в 2022 р., коли було докладено значні зусилля для відновлення історичної пам'яті, надання українській мові статусу єдиної офіційної мови, що є важливими маркерами національної ідентичності, а також протидія інформаційному впливу з боку країни-агресора. Проте вказані зміни відбувалися на підзаконому (ухвалення у 2015 р. Постанови КМУ «Про утворення Міжвідомчої комісії з питань національно-патріотичного виховання») і законодавчому (у 2023 р. прийнято Закону «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», а також раніше прийнятих Законів «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті», «Про основи національного спротиву»), а не конституційному рівні.

На мою думку, утвердженням національної ідентичності в Україні має займатися спеціальний повноважний державний орган, а не Координаційна рада з питань утвердження української національної та громадянської ідентичності при Міністерстві молоді та спорту України.

ЗАПИТАННЯ

Як Ви оцінюєте ефективність конституційного врегулювання питань територіального устрою та децентралізації?

Лялюк Олексій Юрійович

доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри державного
будівництва Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

Питання територіального устрою і децентралізації регламентовані найменш досконало й ефективно та вимагають посилення з точки зору конституційного забезпечення.

Децентралізація на сьогодні перетворилась із звичайного процесу на важливу конституційну цінність. Це вимагає її регламентації не просто як принципу адміністративно-територіального устрою, а як базової засади організації та функціонування публічної влади в цілому, однієї з найважливіших гарантій громадянського суспільства.

Реалізація цієї засади вимагає і поступок та гарантій її дотримання з боку держави. Перегляду потребує і система адміністративно-територіального поділу з урахуванням при цьому реальний результату реформи децентралізації влади, добровільного об'єднання територіальних громад та подальших напрямків забезпечення регіонального розвитку України.

Савчин Михайло Васильович

доктор юридичних наук, професор,
академік Академії наук вищої школи України,
директор Науково-дослідного інституту
порівняльного публічного права та
міжнародного права Ужгородського
національного університету (Ужгород,
Україна), професор, доктор Українського
вільного університету (Мюнхен, ФРН)

Тут ключова проблема — фактична відсутність регіонального самоврядування, яке в умовах воєнного стану фактично відсутнє. А до повномасштабної війни воно існувало в усіченому стані.

Регіональне самоврядування через обласні ради — це цілком номінальне явище, оскільки вони не мають власних виконавчих органів. Оскільки більшість регіонів в Україні дотаційні, місцеві державні адміністрації через субсидії в обласних бюджетах мали визначальний інструмент для диктування умов центру для регіонів.

Таким чином, регіональне самоврядування навіть до війни існувало лише номінально.

ЗАПИТАННЯ

Які положення Конституції підвищують
якість демократії та довіру українського
суспільства до органів публічної влади?

Єзеров Альберт Анатолійович

кандидат юридичних наук, доцент,
суддя Верховного Суду

Ключовим конституційним регулятором, який визначає якісні параметри сучасної демократії та виступає фундаментальним інструментом легітимації публічної влади в очах суспільства, є положення частини п'ятої статті 125 Конституції України, що закріплює функціонування адміністративних судів з метою захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин. Ця норма — головний правовий інструмент забезпечення балансу в системі «людина — держава» та реального втілення доктрини обмеженого урядування.

Якість демократії безпосередньо залежить від дієвості правових механізмів стримувань і противаг, де індивід наділений процесуальною спроможністю ефективно протидіяти дискреційному свавіллю владних суб'єктів. Функціональне

призначення адміністративної юстиції нівелює традиційну асиметрію публічно-правових відносин, трансформуючи їх у суб'єкт-суб'єктну взаємодію.

Саме спроможність адміністративних судів забезпечити реальний, а не декларативний захист порушених прав особи від правомірного чи неправомірного тиску державного апарату є першоосновою для подолання хронічного відчуження між громадянським суспільством та владними інституціями.

Таким чином, інституціоналізація та належне функціонування адміністративної юстиції безпосередньо конвертуються у зростання суспільної довіри до інститутів публічної влади, оскільки підтверджують підзвітність держави перед особою і перетворюють конституційний принцип верховенства права на стабільну та передбачувану правозастосовну практику.

Чижов Денис Анатолійович

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри конституційного права
та прав людини Національної академії
внутрішніх справ, Україна, м. Київ;
провідний науковий співробітник Науково-
дослідного інституту державного
будівництва та місцевого самоврядування
Національної академії правових наук
України, м. Харків*

В Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується. Основи демократії та довіри до влади в Україні базуються на фундаментальних положеннях Конституції, які гарантують народовладдя, верховенство права та місцеве самоврядування. Вони обмежують свавілля посадовців, забезпечують підзвітність органів влади і роблять публічне управління більш прозорим і наближеним до громадян. Повний текст Основного Закону, який закріплює ці принципи, доступний на офіційному порталі Верховної Ради України. Для забезпечення належного функціонування держави громадяни можуть також використовувати Єдиний державний вебпортал електронних послуг (Дія), який додатково посилює взаємодію між суспільством та владою.

20

ЗАПИТАННЯ

Як на Вашу думку,
яка нова цінність з'явиться у перших
статтях Конституції України
за наступні 30 років?

Афанасьєва Мар'яна Володимирівна

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
професор кафедри конституційного
права Національного університету
«Одеська юридична академія»

Сьогодні така цінність як свобода прямо не згадується серед найвищих соціальних цінностей у статті 3 Конституції України. Водночас саме свобода є тим фундаментом, який дозволяє людині самостійно визначати власне майбутнє, свою ідентичність, переконання, спосіб життя та нести відповідальність за власний вибір.

Свобода дедалі більше означає не лише відсутність примусу з боку держави, а й свободу від прихованого інформаційного впливу та цифрових алгоритмів технологічних корпорацій. Найбільшою цінністю стає здатність людини самостійно формувати свою особистість, світогляд і напрям розвитку. Тому цілком можливо, що в майбутній Конституції України свобода з'явиться у статті 3 як найвища соціальна цінність.

Мішина Наталія Вікторівна

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного
права Національного університету
«Одеська юридична академія»

Однією з таких цінностей може стати когнітивна свобода — право людини на недоторканність власного внутрішнього світу та захист від маніпулятивного впливу цифрових технологій. У XXI столітті захист людської гідності дедалі більше означатиме захист психічної автономії особи.

21

ЗАПИТАННЯ

Яку норму Конституції України Ви вважаєте найбільш недооціненою сьогодні — і чому?

Льова Єлизавета Олегівна

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри конституційного
права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Недооціненою є стаття 25 Конституції України, яка гарантує, що «...Громадянин України не може бути позбавлений громадянства і права змінити громадянство. Громадянин України не може бути вигнаний за межі України або виданий іншій державі. Україна гарантує піклування та захист своїм громадянам, які перебувають за її межами». Ця стаття не тільки закріплює незворотність громадянства, забороняючи дискримінацію, вона визначає суверенітет громадянина. Зокрема, стаття 25 забороняє позбавлення громадянства, а не припинення.

У той час як в українському законодавстві використовуються терміни «втрата» чи «припинення громадянства», описуючи результат дій особи по відношенню до держави;

в міжнародному праві використовуються слова «анулювання», «відмова» чи «відкликання» як дії держави щодо особи. Отже, стаття 25 Конституції України забезпечує гармонію між національним та міжнародним правом, оскільки термін «позбавлення громадянства» широко використовується в обидвох системах.

Мішина Наталія Вікторівна

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного
права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Статтю 32 Конституції України, яка гарантує недоторканність приватного життя. В умовах цифровізації її потенціал значно ширший і охоплює захист персональних даних, ментальної приватності та людини від надмірного алгоритмічного профілювання.

Яковюк Іван Васильович

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри права Європейського
Союзу Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

Найбільш недооціненими нормами Конституції України після її прийняття, на мою думку, слід визнати норми, які закріплюють принцип верховенства права і принцип непорушності прав і свобод людини, як ключових засад правової держави.

Попри конституційно-правового закріплення вказаних принципів повага до них все ще не стала невід'ємною складовою правової культури більшості українського суспільства, державних службовців, що свідчить про існування непоодиноких проявів дефіциту демократії в Україні.

На вказані вади вказують також міжнародні інституції, зокрема, Венеціанська комісія, Європейський Союз.

Лялюк Олексій Юрійович

*доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри державного
будівництва Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

Такою нормою можна вважати ст.5, якою регламентується принцип народовладдя.

Багато механізмів прямої демократії перебувають в режимі стагнації, є декларативними та малоефективними. Відсутні механізми здійснення важливих форм демократичного вирішення питань, або вони не апробовані практикою. Це стосується не лише системи референдумів, а й низки форм локальної демократії, які у практиці участі населення у здійсненні місцевого самоврядування є малоефективними та втрачають інтерес жителів щодо їх організації.

ЗАПИТАННЯ

**Чи витримала Конституція України
випробування протягом останніх 30 років?**

Волошин Юрій Олексійович

*доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
професор кафедри міжнародного
та європейського права Державного
університету «КАІ»; голова Офісу
Європейської організації публічного
права в Україні*

Конституція України цілковито витримала випробування часом, продемонструвавши високий запас інституційної міцності та адаптивності в екстремальних умовах політичних криз і повномасштабної війни. Попри перманентні спроби політичних еліт інструменталізувати конституційний текст під поточну кон'юнктуру, Основний Закон виконав свою головну місію — забезпечив стабільність державного ладу, легітимну зміну влади та став непорушним юридичним бар'єром проти авторитаризму й узурпації. Навіть в умовах воєнного стану закладені в 1996 році механізми стримувань і противаг надали державі чіткий правовий інструментарій для захисту суверенітету, одночасно заблокувавши можливість свавільного скасування ключових демократичних інститутів та засадничих прав людини, що підтверджує життєздатність українського конституціоналізму як зрілої європейської моделі правопорядку.

Кириченко Володимир Євгенійович

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри теорії та історії держави та права Харківського національного університету внутрішніх справ МВС України

Відповідаючи на це питання, спадає на думку підхід Карла Левенштейна про «нормативну» та «реальну» конституцію. саме таке бачення залишається надзвичайно актуальним для аналізу сучасної України. Левенштейн виходив із того, що конституція є справді «живою» лише тоді, коли її приписи не залишаються декларацією, а реально визначають політичну практику, структуру влади та поведінку державних інститутів. Якщо ж між текстом Основного Закону і фактичним функціонуванням політичної системи виникає розрив, конституція перетворюється на суто символічний або фасадний документ.

З одного боку, в Україні безумовно існує базова відповідність між Конституцією та реальною організацією держави. Саме конституційні механізми визначають легітимність влади, порядок функціонування інститутів, межі повноважень Президента, Верховної Ради, уряду, судової системи. Навіть у період повномасштабної війни політична система продовжує діяти в межах конституційної моделі, а не шляхом її формального скасування. Воєнний стан вводиться відповідно до конституційної процедури, парламент функціонує, судова система зберігається, а більшість політичних рішень обґрунтовується саме конституційною аргументацією. Це принципово відрізняє Україну від авторитарних режимів,

де конституція фактично втрачає регулятивне значення під час криз.

Водночас не можна ігнорувати й іншу сторону проблеми. Український конституціоналізм традиційно характеризується значним розривом між формальними нормами та реальною політичною практикою. Конституція декларує принцип поділу влади, однак фактично українська політична система тривалий час функціонує в умовах домінування виконавчої вертикалі та персоналізації влади. Конституційні гарантії незалежності суду часто вступали в конфлікт із політичною залежністю судових інституцій. Аналогічно, норми про соціальну державу нерідко залишалися декларативними через обмеженість ресурсів і слабкість інституцій.

Особливо показовим є те, що значна частина української політики історично розвивалася не стільки через формальні конституційні механізми, скільки через неформальні практики: політичні домовленості, олігархічний вплив, адміністративні ресурси, персональні центри впливу.

Саме це і є класичним прикладом того розриву між «нормативною» і «реальною» конституцією, про який писав Левенштейн. Українська Конституція не є фіктивною — вона реально впливає на політичний процес і задає межі легітимності влади. Але водночас вона ще не повністю перетворилася на єдиний і безумовний регулятор політичної практики.

Саме цей процес — перехід від «формальної» конституції до «реально діючої» — і становить одну з головних проблем українського конституціоналізму сьогодні.

Терлецький Дмитро Сергійович

*кандидат юридичних наук, доцент,
суддя П'ятого апеляційного
адміністративного суду*

Так, витримала. Витримала завдяки нам усім. Тільки усвідомлення спільної відповідальності є запорукою дієвості нашої Конституції.

Бадида Андріанна Юріївна

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії та історії
держави і права юридичного
факультету Державного вищого
навчального закладу «Ужгородський
національний університет»*

Загалом Конституція України витримала випробування часом.

За тридцять років вона пройшла через політичні кризи, конституційні реформи, Революцію Гідності, повномасштабну війну та водночас зберегла свою роль основи правопорядку.

Важливо, що життєздатність Конституції забезпечується не лише її текстом, а й діяльністю Конституційного Суду України, який через свою практику розкриває зміст конституційних принципів відповідно до сучасних суспільних викликів.

Саме тому сьогодні Конституцію слід розглядати не лише як юридичний документ, а й як систему цінностей, центром якої є людина, її права та гідність.

Совгіря Ольга Володимирівна

*доктор юридичних наук, професор,
суддя Конституційного Суду України*

Конституція України загалом витримала випробування часом, оскільки змогла запобігти загрозі авторитаризму та забезпечила інституційну стабільність навіть в умовах гострих політичних криз і війни. Як на мене, важливу роль у стійкості Конституції України відіграє не проста процедура внесення змін до її розділу I «Загальні засади», розділу III «Вибори. Референдум» і розділу XIII «Внесення змін до Конституції України». Закріплення європейського та євроатлантичного курсу довело здатність Конституції України відображати стратегічні цінності та орієнтири українського суспільства.

ЗАПИТАННЯ

Якби Ви могли повернутися в минуле,
яке положення Конституції 1996 року
Ви б запропонували?

Афанасьєва Мар'яна Володимирівна

*доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
професор кафедри конституційного
права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

За Конституцією України органи влади та посадові особи мають широкі повноваження, але значно менше уваги приділяється механізмам їхньої відповідальності за порушення самої Конституції. У результаті політичні кризи в Україні нерідко супроводжувалися ситуаціями, коли порушення конституційних приписів мало очевидний характер, але не мало чітко визначених конституційно-правових наслідків.

Якби Україна у 1996 році закріпила в Конституції окремий розділ про конституційну відповідальність, вона могла б стати однією з перших держав, де діяло б правило: «чим вища посада — тим вища відповідальність за порушення Основного Закону». Такий розділ міг би визначати підстави, суб'єктів, процедури та правові наслідки порушення Конституції України органами влади та вищими посадовими особами, перетворюючи принцип верховенства Конституції з декларації на реально діючий механізм публічної відповідальності влади перед суспільством.

24

ЗАПИТАННЯ

Які Ви вбачаєте найактуальніші проблеми дотримання Конституції України органами та посадовими особами публічної влади?

Чижов Денис Анатолійович

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри конституційного права
та прав людини Національної академії
внутрішніх справ, Україна, м. Київ;
провідний науковий співробітник Науково-
дослідного інституту державного
будівництва та місцевого самоврядування
Національної академії правових наук
України, м. Харків

Визначення найактуальніших проблем в частині дотримання Конституції України безпосередньо органами та посадовими особами публічної влади полягає саме в порушенні балансу владних повноважень (домінуванні виконавчої вертикалі), обмеженні прав громадян в умовах воєнного стану без дотримання пропорційності, кадровому дефіциті та політизації судової влади, а також відсутності дієвих механізмів відповідальності за ігнорування приписів Основного Закону.

В ході конституційної реформи було суттєво зменшено роль Президента України у формуванні Кабінету Міністрів України та центральних органів виконавчої влади, однак поточний стан речей свідчить про те, що у Президента все ще зберігаються вагомні інструменти впливу на

виконавчу владу, що є невластивим для системи змішаного правління. Окремі питання є щодо діяльності місцевих адміністрацій.

На сьогодні не забезпечено узгодженості нормативних положень, внаслідок чого місцеві державні адміністрації, як органи виконавчої влади, сприймаються доволі архаїчно в конституційному процесі.

Магновський Ігор Йосифович

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри міжнародного,
конституційного та адміністративного права
Івано-Франківського навчально-наукового
юридичного інституту Національного
університету «Одеська юридична академія»*

Однією із основних проблем є бачення органами та посадовими особами публічної влади суто поверхневого, декларативного характеру Конституції, як чогось умовного, абстрактного, а тому і віддаленого від реальності життя. Через те і поточне законодавство, на жаль, йде у розріз із Основним Законом держави. А звідси і проблема верховенства права та законності.

Іоффе Світлана Борисівна

*головний консультант секретаріату
Комітету Верховної Ради України
з питань правової політики, магістр права*

Найактуальнішою проблемою дотримання Конституції України органами та посадовими особами публічної влади є те, що посадовці зобов'язані діяти в межах повноважень та у спосіб, визначений законом, але не всі суспільні відносини на цей час врегульовані на законодавчому рівні, постійно виникають нові питання, за якими не встигає законодавець.

25

ЗАПИТАННЯ

Як Ви думаєте, чи виправдало себе за час чинності Конституції розрізнення стану війни та воєнного стану?

Шамрай В'ячеслав Вікторович

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри конституційного права
ННІП Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Як показав досвід України, наша Конституція писалась у мирний час і немає чіткого визначення режиму воєнного стану та стану війни взагалі. Тому варто чітко це обґрунтувати для майбутнього. Ми щиро сподіваємось що це можливо і не убереже нашу державу від війни, однак ми можемо чітко визначити повноваження органів державної влади, місцевого самоврядування та судів під час дії воєнного стану. Таким чином, можна уникнути питань правової невизначеності та відпрацювати різні механізми роботи в таких випадках. Тут і можливість врегулювання роботи виборних органів, чия каденція завершилась, або у випадку самоусунення певних посадових осіб, відсутності кворуму та багато інших випадків, які зараз переживає Україна та ситуативно врегульовує їх. Тому, як вбачається, Закон України «Про правовий режим воєнного стану» визначає багато правовідносин, однак є питання, які потребують закріплення саме в нормах Конституції, що є необхідним, зважаючи на геополітичне становище України.

Батан Юрій Дмитрович

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного
права Національного університету
«Одеська юридична академія»

Згідно з Конституцією, стан війни уповноважена оголосити Верховна Рада України за поданням Президента України. Але ця норма не виправдала себе, оскільки, по-перше, імовірно, має міжнародне (не внутрішньодержавне) значення, але в міжнародно-правовому вимірі значущим є передусім факт збройного конфлікту, а не юридичне проголошення. По-друге, жодного разу не було навіть реальних спроб запровадити стан війни. По-третє, не бачу сенсу термінологічно розмежовувати процедури введення стану війни та воєнного стану (у першому випадку — Верховна Рада за поданням Президента, у другому — Президент із затвердженням Указу Верховною Радою). Тому вважаю, що стан війни як юридичний термін конституційного рівня не виправдав себе. Натомість воєнний стан є підставою для правомірних обмежень прав людини, врегульовано окремим законом і, безсумнівно, є виправданим не лише для регулювання в Конституції, а і для вдосконалення з огляду на ті виклики та проблеми, які виникли після його запровадження.

26

ЗАПИТАННЯ

Чи є доцільність і потреба
в ухваленні нової Конституції України?

Марцеляк Олег Володимирович

доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України

Слід сказати, що за свій 30-річний досвід функціонування Конституція України довела свою дієвість. В той же час не слід залишати поза увагою, що Основний Закон України приймався у 1996 році, коли у свідомості більшості політиків, науковців, громадськості ще залишалися радянські цінності і підходи у регулюванні суспільних відносин. Внаслідок цього Конституція України, незважаючи на те що отримала широку підтримку з боку міжнародної спільноти як така, що відповідає міжнародним стандартам у галузі конституціоналізму, все-таки становить собою конституцію перехідного періоду.

На це неодноразово зверталася увага з боку вітчизняних науковців. Це ставить питання не про ухвалення нової Конституції України, а про удосконалення нашого Основного Закону, його модернізацію з урахуванням наступних факторів: — по-перше, необхідність проведення конституційної реформи, як це не парадоксально, має бути спрямована, перш за все, на забезпечення легітимізації самої Конституції України.

Необхідно відновити легітимність Конституції України як акту установчої влади. На даний час ця легітимність істотно підірвана тим, що 8 грудня 2004 р. на позачерговому пленарному засіданні Верховною Радою України було прийнято пакетним голосуванням 402 голосами Закон про внесення змін до Конституції України № 2222-IV (разом з Законом про особливості застосування Закону про вибори Президента України при повторному голосуванні 26 грудня 2004 р.). Прийняття таким чином Закону про внесення змін до Конституції України № 2222-IV ставить під сумнів його легітимність, оскільки при його ухваленні були порушені процедури, зокрема, був відсутній висновок Конституційного Суду України на відповідний законопроект (до нього в процесі розгляду та голосування 8 грудня 2004 року вносились зміни), і внесення змін до Конституції не передбачає «пакетного» голосування.

По-друге, легітимність чинної Конституції України підривається так званим феноменом «конституційного реверсу», коли конституційне регулювання змінювалося на користь одної чи іншої редакції Конституції внаслідок, рішень, не передбачених процедурою внесення конституційних змін. Перший раз це відбулось через рішення Конституційного Суду від 30 вересня 2010 року, яке привело до Революції Гідності 2013-2014 рр. І в рішенні Венеціанської комісії справедливо зазначається, що цілком очевидно, що поточне конституційне поле держави, засноване на рішенні Конституційного Суду (від 30 вересня 2010 р.) не має достатньої легітимності, яка може бути досягнута лише в результаті ... конституційної процедури внесення змін до Конституції Верховною Радою України.

Другий випадок такого «конституційного реверсу» — це рішення Верховної Ради України від 21 лютого 2014 року, коли національний законодавчий орган, виконуючи положення Угоди про врегулювання кризи в Україні, прийняв Закон «Про відновлення дії окремих положень Конституції України», який був згодом підписаний виконуючим обов'язки Президента Головою Верховної Ради Олександром Турчиновим. 22 лютого 2014 року Верховна Рада України прийняла по-

станову «Про текст Конституції України в редакції 28 червня 1996 року, із змінами і доповненнями, внесеними законами України від 8 грудня 2004 року № 2222-IV, від 1 лютого 2011 року № 2952-VI, від 19 вересня 2013 року № 586-VII». Обидва документи були прийняті більше, ніж двома третинами від конституційного складу народних депутатів України. Однак це було зроблено без рішення профільного комітету вітчизняного парламенту та без висновку Конституційного Суду України, що суперечить встановленій процедурі внесення змін до Конституції України.

Отже, можемо резюмувати, що конституційна реформа в Україні повинна відбуватися чітко у межах приписів розділу XIII Конституції України — це необхідна умова легітимності самого Основного Закону України. Варто враховувати й той фактор, що реформа Основного Закону має бути спрямована на усунення з її тексту радянських рудиментів, передусім це стосується розділу II Основного Закону України, який потребує свого удосконалення через нівелізацію радянської доктрини прав людини.

В такому ж аспекті слід звернути увагу на інші розділи Конституції України, оскільки, як зазначає відомий український конституціоналіст В. Шаповал, на час прийняття Конституції 1996 р. розвиток держави характеризувався збереженням значних інституційних і сенсуальних [смислових] елементів від радянської організації влади у поєднанні із запозиченнями частини здобутків світового конституціоналізму, які нерідко компрометуються перекрученнями у тлумаченні і правозастосуванні (див.: Шаповал В. Конституція України: аж двадцять років або лише двадцять років!? Право України. 2016. № 6. С. 9).

Також з урахуванням того, що останніми роками перехідний період в Україні вийшов на «завершальну, кінцеву» стадію, що пов'язано з європейською інтеграційною визначеністю, а його завершення логічно пов'язується з набуттям Україною повноцінного членства в ЄС. Логічно, що такий етап вітчизняного державотворення має знайти відображення в Основному Законі.

Бойчук Андрій Юрійович

*доктор юридичних наук, професор,
суддя Приморського районного суду
міста Одеси*

Конституція — основа правової системи, вона не статична, хоча потреби життя подекуди диктують необхідність її інновації. Наразі потреби в ухваленні нової Конституції немає.

Іоффе Світлана Борисівна

*головний консультант секретаріату
Комітету Верховної Ради України
з питань правової політики, магістр права*

На мою думку, ухвалення нової Конституції України не потрібно, бо Конституція України має містити основоположні принципи, цінності, які мають бути усталеними та не змінюватися від політичної ситуації та волі невеликої групи людей. Достатньо час від часу вносити зміни.

Магновський Ігор Йосифович

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри міжнародного,
конституційного та адміністративного права
Івано-Франківського навчально-наукового
юридичного інституту Національного
університету «Одеська юридична академія»*

Так, є доцільність зміни в ухваленні нової Конституції України, оскільки відбулись значні зміни суспільно-політичних умов та обставин із моменту ухвалення Конституції України 1996 року; реформування та перезавантаження органів публічної влади; відсутність безпекового блоку в Основному Законі держави; повоєнна відбудова країни тощо.

Юрченко Микола Миколайович

*кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
інституту права та безпеки Одеського
державного університету внутрішніх справ*

Враховуючи світові глобалізаційні тенденції розвитку, повноправним учасником яких прагне бути Україна, доцільно буде ухвалити нову Конституцію України. Після реалізації європейського та євроатлантичного курсу України нова, або значно оновлена, українська конституція має відповідати усім вимогам сучасного світового конституціоналізму. Це в повній мірі сприятиме розвитку та утвердженню демократичних державних інституцій в нашій державі.

ЗАПИТАННЯ

**У разі потреби який спосіб
підготовки й ухвалення нової
Конституції є найбільш прийнятним?**

Максакова Руслана Миколаївна

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри конституційного,
адміністративного та трудового права
Національного університету
«Запорізька політехніка»*

На мою думку, слід просто виконувати існуючі положення Конституції і в суспільстві буде взаємоповага і взаєморозуміння, але стабільна практика прийняття будь-яких рішень всупереч нормам Конституції, віддаючи пріоритет вимогам «політичної доцільності», та воєнний стан оголили нові питання, які потребують додаткового конституційно-правового регулювання.

Це можна зробити шляхом внесення змін до чинної Конституції визначенням в ній установчого органу влади Українського народу — наприклад, Всеукраїнських установчих зборів і визначити за цим органом як право змінювати Конституцію так і право приймати нову Конституцію.

Кулі-Іванченко Ксенія Костянтинівна

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного
права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Найбільш прийнятним та таким, що відповідає принципу народного суверенітету, видається ухвалення нової Конституції України шляхом всеукраїнського референдуму, текст якої готують фахівці у галузі конституційного права (вчені, юристи, адвокати, науково-педагогічні працівники тощо) і потім передають його на громадське обговорення для внесення пропозицій/змін/доповнень. Так, згідно із частиною 3 статті 5 Конституції України «виключно народ має право визначати та змінювати конституційний лад...». При цьому Конституцією України (розділом XIII «Внесення змін до Конституції України») встановлено порядок внесення до неї змін, а порядку її прийняття не закріплено.

З одного боку, це є зрозумілим, оскільки законодавець таким чином забезпечив таку юридичну властивість конституції, як її підвищену стабільність, та гарантував стабільність конституційного ладу.

З іншого боку, виникає багато суперечливих питань щодо порядку прийняття Основного Закону, а саме: хто і як повинен це робити, щоб це не суперечило положенням чинної Конституції України.

У Преамбулі Конституції зазначається, що «Верховна Рада України від імені Українського народу... прийняла цю Конституцію — Основний Закон України» [1]. Проте хто і яким чином, яким актом уповноважив Верховну Раду України приймати Конституцію України не зазначається. Тим більш, що до повноважень Верховної Ради України згідно із статтею 85 (пункт 3) відноситься прийняття законів, а не Конституції України, яка є

не просто законом, а Основним Законом України. Якщо народ, як носій суверенітету та єдине джерело установчої влади має виключне право на визначення та зміну конституційного ладу, то логічним кроком було б офіційно делегувати повноваження від народу Верховній Раді України на прийняття Конституції України від імені Українського народу шляхом винесення цього питання на Всеукраїнський референдум або шляхом затвердження тексту Конституції України від 28 червня 1996 року на Всеукраїнському референдумі. Адже чинний на той час Закон України «Про Всеукраїнський та місцеві референдуми» від 3 липня 1991 року серед іншого закріплював питання затвердження конституції України та прийняття рішень, які визначають основний зміст Конституції України, як такі, що можуть бути предметом Всеукраїнського референдуму.

Свого часу Конституційний Суд України з цього приводу зазначив у своєму Рішенні від 11 липня 1997 року, що «...прийняття Конституції України Верховною Радою України було безпосереднім актом реалізації суверенітету народу, який тільки одноразово уповноважив Верховну Раду України на її прийняття...». Здається, що прийнявши Конституцію України від імені народу (замість народу) Верховна Рада України на той момент вийшла за межі своїх повноважень, передбачених статтею 85 Конституції України і тому прийняття Конституції України Верховною Радою України доцільно було б вважати актом реалізації державного суверенітету (що характеризується, як відомо, верховенством, самостійністю, повнотою та неподільністю влади держави), а не народного. Тим паче, що пізніше Конституційний Суд України, розтлумачивши положення статті 5 Конституції України, зазначив наступне: «положення «носієм суверенітету... є народ» закріплює принцип народного суверенітету, згідно з яким влада Українського народу є первинною, єдиною і невідчужуваною», тобто органи державної влади та органи місцевого самоврядування здійснюють владу в Україні, що походить від народу». «...народ як носій суверенітету і єдине джерело влади може реалізувати своє право визначати конституційний лад в Україні шляхом прийняття Конституції України на всеукраїнському референдумі.»

Панасюк Віта Миколаївна

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного
права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Найбільш обґрунтованим і конституційно доцільним способом ухвалення нової Конституції України є поєднання інституційної професійної підготовки тексту з його безпосереднім народним схваленням, що відповідає природі установчої влади.

На першому етапі оптимальним є формування спеціального конституційного органу (конституційної комісії або Конституційної асамблеї), до складу якого мають входити представники юридичної науки, а також делеговані представники інститутів громадянського суспільства. Його завданням повинна бути розробка узгодженого, системного та юридично якісного проєкту Основного Закону.

На другому етапі проєкт Конституції має бути винесений на широке публічне обговорення з метою забезпечення прозорості конституційного процесу та врахування суспільних інтересів. Завершальним етапом має стати затвердження нової Конституції на всеукраїнському референдумі, що забезпечує її безпосередню легітимацию народом як єдиним джерелом влади.

ЗАПИТАННЯ

**Яких змін до Конституції вимагає
набуття Україною членства
в Європейському Союзі?**

Львова Єлизавета Олегівна

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри конституційного
права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Україна зараз знаходиться в стані підготовки до вступу до Європейського Союзу, та в умовах війни в державі відбувається трансформація системи регіонального управління до європейських стандартів. Основою стратегічного курсу євроінтеграції та соціально-економічного зростання України є стабільна структура адміністрацій регіонів з чітко прописаними умовами вибору управлінців на посади та їх компетенцією. Створення конституційної моделі, що передбачає ефективне функціонування регіональних адміністрацій та багаторівневе врядування є однією з умов євроінтеграції України, а також умов подальшого отримання європейських фондів для регіональної відбудови та розвитку. Національне конституційне законодавство має закріпити нові положення щодо розширення компетенцій локальних адміністрацій та

трансферу фінансового забезпечення повноважень з центру донизу.

Отже, в Конституції мають бути закріплені принципи субсидіарності, ефективного врядування та відповідальності держави і регіональних адміністрацій за збалансований регіональний розвиток.

Марцеляк Олег Володимирович

*доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України*

Конституціоналізація європейського курсу України буде охоплювати великий спектр питань і матиме наслідком потребу у приведенні конституційних положень у відповідність із взятими на себе міжнародними зобов'язаннями щодо деякого звуження суверенітету нашої держави і більш широкого визнання тих конституційних цінностей, які пропагуються у країнах ЄС.

В такому аспекті слід говорити про:

По-перше, членство в ЄС потребує внесення змін до розділу I Конституції України «Загальні засади», а саме, як мінімум, слід ст. 4 Конституції України щодо єдиного громадянства України доповнити положенням про громадянство ЄС; ст. 9 Конституції України про чинність міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, доповнити положеннями, що враховуватимуть членство України в Європейському Союзі; також членство в ЄС вимагатиме уточнення і ст. 18 Конституції України щодо співробітництва нашої країни з цією організацією з урахуванням фактора меж її впливу на державний суверенітет України.

По-друге, членство в ЄС потребуватиме внесення змін і до розділу II Конституції України «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина». Зокрема, у Розділі II Основного За-

кону України мають отримати своє конституційне закріплення права і свободи людини і громадянина з урахуванням тих стандартів і цінностей у цій сфері, які отримали своє визнання на рівні ЄС і держав-членів ЄС. Хоча тут ми повинні підійти до вирішення цього питання доволі обережно і виважено. У Європі сьогодні пропагується цілий ряд новел, які нашим суспільством ще не зовсім сприймаються і до яких взагалі наше суспільство ще не готове (наприклад, одностатеві шлюби). З урахуванням цього фактора при внесенні змін до Конституції України вітчизняні законодавці повинні брати до уваги не тільки європейські конституційні цінності, а й вітчизняні цінності і традиції. Такі зміни повинні відображати потреби та інтереси українського суспільства і бути наслідком діалогу між різними суб'єктами політичного процесу.

По-третє, вступ України до Європейського Союзу вимагатиме ревізії виборчого законодавства України і, відповідно, розділу III Конституції України «Вибори. Референдум». Ст. 70 Конституції України проголошує, що право голосу на виборах і референдумах мають громадяни України, які досягли на день їх проведення вісімнадцяти років. Однак відповідно до існуючої практики на місцевих виборах і на виборах до парламенту ЄС таким правом можуть бути наділені також іноземці — громадяни держав-членів ЄС. Варто на рівні Основного закону України визначитися також з видом виборчої системи при виборах депутатів Верховної Ради України та представницьких органів місцевого самоврядування для гарантії формування більш ефективних та конструктивних їх складів, забезпечення стабільності політичних процесів в Україні та гармонізації національного виборчого права з виборчим правом ЄС.

По-четверте, процес гармонізації законодавства України з правовими нормами Європейського Союзу в контексті конституційного розвитку вимагає також модернізації національної політичної системи і удосконалення вітчизняного

механізму влади. Ми маємо виробити та прийняти такі зміни до Основного Закону України, які не тільки вбиратимуть передові ідеї сучасного конституціоналізму, а й міститимуть нові моделі організації влади, якісно нові інститути влади, конституційні цінності, нові правила співжиття наших громадян. Ми маємо відмовитися від цілого ряду конституційних догм (наприклад, щодо кількості гілок влади, розуміння правової природи окремих інститутів влади тощо); перезавантажити з урахуванням сучасних реалій розвитку суспільства, науково-технічного прогресу фундаментальні конституційні традиції і підходи, які мають витікати із практики державотворення і правотворення в Європейському Союзі; легітимізувати цілий ряд нових для України інститутів влади таких, наприклад, як Національне антикорупційне бюро, Національне агентство з запобігання корупції, спеціалізованих омбудсманів тощо.

По-п'яте, реформування вітчизняного Основного Закону у зв'язку зі вступом нашої країни до ЄС має охопити і впровадження ефективної моделі територіального устрою України, яка має становити собою, перш за все, вектор національного державотворення у формі вертикальної децентралізації влади, який враховує прагнення місцевих громад до самоврядування та більшої відповідальності за прийняття рішень на місцях та передбачає раціональний перерозподіл владних повноважень між центральними і місцевими (регіональними) органами влади на користь останніх для забезпечення сталого соціально-економічного та громадсько-політичного розвитку з урахуванням їх інтересів та особливостей і гарантування таким чином зміцнення громадянської злагоди та територіальної цілісності Української держави.

29

ЗАПИТАННЯ

Які принципи та норми Конституції України найефективніше реалізовано за ці 30 років?

Совгіря Ольга Володимирівна

доктор юридичних наук, професор,
суддя Конституційного Суду України

Якщо говорити глобально, то я б виділила принцип народовладдя, право на мітинги і демонстрації, що проявилось у спроможності громадян захистити демократичний устрій через активну громадянську позицію. У 2014 році це змінило хід історії України. Якщо говорити про рішення Конституційного Суду України, то це принципи верховенства права, поваги до гідності особи, непорушності конституційних прав тощо.

Дробуш Ірина Вікторівна

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри державно-правових
дисциплін Національного університету
«Острозька академія»

Вважаю найбільш реалізованою статтю 7 Конституції України. В Україні визнається та гарантується місцеве самоврядування та відповідно розділ XI Конституції. Реформа децентралізації сприяла створенню ефективної системи місцевого самоврядування, залученню громади до вирішення проблем місцевого значення, комплексному та стабільному розвитку територіальних громад шляхом посилення конституційно-правових гарантій правової, організаційної та матеріально-фінансової самостійності органів місцевого самоврядування, що відповідає європейській практиці. Реформа децентралізації матиме продовження й після завершення війни, та наступним етапом буде істотна зміна функціонального призначення місцевих державних адміністрацій та перетворення їх у структури префектурного типу.

30

ЗАПИТАННЯ

Які принципи та норми Конституції України відображають вітчизняну конституційну ідентичність?

Сінькевич Олена Василівна

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного
права ННІП Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

На мою думку, Преамбула Конституції України є відправною точкою для розуміння конституційної ідентичності України. Закладені в ній цінності знаходять свій розвиток у нормах Конституції про суверенітет, незалежність, права людини, верховенство права, українську мову, державні символи, унітарний устрій, територіальну цілісність та європейський вибір України. Саме сукупність цих принципів і норм формує конституційну ідентичність української держави.

Волкова Дарія Євгенівна

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного
права Національного університету
«Одеська юридична академія»

Як конституціоналіст, я розглядаю історичну пам'ять та національну ідентичність як нормативне вираження доктрини constitutional identity, що становить матеріальне ядро Конституції.

У тексті Основного Закону ці категорії виконують три суто юридичні функції: Обмеження установчої влади (pouvoir constituant): вони фіксують історичний континуїтет правової системи та встановлюють жорсткі межі (контробримення / counter-limits), які законодавець не має права змінювати.

Герменевтичний фільтр для Конституційного Суду: це аксіологічний орієнтир для тлумачення «духу» норм та захисту суверенного правопорядку при балансуванні між національним та наднаціональним правом. Легітимація правосуб'єктності держави: нормативне закріплення тягlosti державотворення є юридичним першоджерелом суверенітету та інституційної безперервності влади. У вимірі конституційного права ідентичність — це не ретроспектива, а доктринальний імунітет, який гарантує суверенну самодостатність нашої правової системи у будь-яких інтеграційних процесах.

Батан Юрій Дмитрович

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного
права Національного університету
«Одеська юридична академія»

Яскравим проявом національної ідентичності вважаю наявність у Конституції статті 16, яка передбачає, що забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи — катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави. Звертаю увагу, що цю норму стосовно Чорнобильської катастрофи передбачено в розділі I, який закріплює загальні засади конституційного ладу держави. Також європейський та євроатлантичний конституційний курс, закріплений у 2019 році, відображає цивілізаційний вибір української держави та європейську ідентичність Конституції України. Навіть змінена преамбула (факт можливості її зміни) теж певним чином є відображенням конституційної ідентичності. І ще виокремлю значну увагу обов'язковому превентивному конституційному контролю (наприклад, обов'язковий превентивний конституційний контроль щодо внесення змін до Конституції, а також додержання процедури імпічменту), що також вирізняє нашу конституційну ідентичність з-посеред більшості держав світу.

ЗМІСТ

Привітання Президента Національного університету «Одеська юридична академія», академіка Сергія Ківалова	3
Учасники експертного інтерв'ю	6
Запитання 1. Як Ви вважаєте, чи стала Конституція України справжнім суспільним договором?	12
Запитання 2 На Вашу думку, за останні 30 років Основний Закон відіграв роль програми розвитку країни?	19
Запитання 3 Оцінюючи останні 30 років, чи вдалося створити систему стримувань і противаг за допомогою конституційних механізмів?	26
Запитання 4 Чи бачите Ви позитивну динаміку в тому, як часто громадяни та судді звертаються безпосередньо до тексту Конституції як до норм прямої дії?	33
Запитання 5 Як за 30 років змінилася філософія взаємин «держава – людина» чи стала людина найвищою соціальною цінністю?	38
Запитання 6 На основі 30-річного досвіду, яка форма правління, на Вашу думку, є найбільш органічною для українського конституціоналізму?	40
Запитання 7 Чи потребує Основний Закон змін для того, щоб Україна стала повноправним членом Європейського Союзу?	47

Запитання 8	
Якби Вам довелося виділити один конституційний принцип, щоб передати його наступним поколінням українців, що б це було?	53
Запитання 9	
Чи згодні Ви з твердженням, що Основний Закон перебуває зараз «на паузі» через воєнний стан, чи, навпаки, саме зараз він проходить головний іспит на життєздатність?	62
Запитання 10	
Де, на Вашу думку, проходить межа, за якою необхідні заходи безпеки можуть перетворитися на небезпечне обмеження прав та свобод людини?	68
Запитання 11	
Якою Ви бачите роль Конституційного Суду України в охороні Основного Закону під час воєнного стану?	70
Запитання 12	
Чи повинна Україна після перемоги переглянути перелік соціальних гарантій у Конституції, щоб не породжувати невиконуваних судових рішень?	73
Запитання 13	
Чи потребує Конституція України доповнення новими видами прав людини (цифрові, біоетичні тощо)?	74
Запитання 14	
Якою Ви бачите українську Конституцію у майбутньому?	83
Запитання 15	
Яке місце, на Вашу думку, має посідати історична пам'ять та національна ідентичність у тексті Основного Закону?	88

Запитання 16	
Якщо уявити ідеальну Конституцію України 2056 року, які три зміни порівняно з чинним текстом Ви б внесли в першу чергу?	93
Запитання 17	
Якою мірою, на Вашу думку, Конституція України 1996 року відобразила українську національну ідентичність, а якою — була копіюванням західних конституційних моделей?	99
Запитання 18	
Як Ви оцінюєте ефективність конституційного врегулювання питань територіального устрою та децентралізації?	101
Запитання 19	
Які положення Конституції підвищують якість демократії та довіру українського суспільства до органів публічної влади?	103
Запитання 20	
Як на Вашу думку, яка нова цінність з'явиться у перших статтях Конституції України за наступні 30 років?	106
Запитання 21	
Яку норму Конституції України Ви вважаєте найбільш недооціненою сьогодні — і чому?	108
Запитання 22	
Чи витримала Конституція України випробування протягом останніх 30 років?	113
Запитання 23	
Якби Ви могли повернутися в минуле, яке положення Конституції 1996 року Ви б запропонували?	119

Запитання 24	
Які Ви вбачаєте найактуальніші проблеми дотримання Конституції України органами та посадовими особами публічної влади?	120
Запитання 25	
Як Ви думаєте, чи виправдало себе за час чинності Конституції розрізнення стану війни та воєнного стану?.....	124
Запитання 26	
Чи є доцільність і потреба в ухваленні нової Конституції України?	126
Запитання 27	
У разі потреби який спосіб підготовки й ухвалення нової Конституції є найбільш прийнятним?	133
Запитання 28	
Яких змін до Конституції вимагає набуття Україною членства в Європейському Союзі?.....	137
Запитання 29	
Які принципи та норми Конституції України найефективніше реалізовано за ці 30 років?.....	142
Запитання 30	
Які принципи та норми Конституції України відображають вітчизняну конституційну ідентичність? ..	144

Наукове видання

**КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ:
30-річний ШЛЯХ ОЧИМА НАУКОВОЇ СПІЛЬНОТИ**

*Матеріали Всеукраїнського експертного інтерв'ю
з нагоди 30-річчя Конституції України*

Упорядник:

ЛЬВОВА Єлизавета Олегівна

Завідувачка редакції *Т. М. Забанова*
Художнє оформлення *Р. Г. Загорець*
Технічний редактор *Н. С. Жукова*

Формат 60×90/16. Ум. друк. арк. 9,5. Тираж 100 прим.
Зам. № 86 (11).

Видавництво і друкарня «Юридична література»
Свідцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4284 від 23.03.2012 р.
65009, м. Одеса, вул. Академічна, 7
Телефон: (048) 777-48-79; 728-75-45
www.astroprint.ua